

2026-01

þÿ — À ¿ » ¹ Ä ¹ ⁰ ® ÿ ¹ ⁰ ¿ ½ ¿ ¼ ⁻ ± Ä É ½ Ä
þÿ ± À µ ¹ » Î ½ Ñ Ä · ½ ‘ ½ ± Ä ¿ » ¹ ⁰ ® œ µ Ñ

þÿ š É ½ Ñ Ä ± ½ Ä ® , • » - ½ .

þÿ œ µ Ä ± Ä Ä Å Ç ¹ ± ⁰ Ì Á Ì³ Á ± ¼ ¼ ± " ¹ µ , ½ Î ½ £ Ç - Ñ µ É ½ , £ Ä Á ± Ä · ³ ¹ ⁰ ® Ä ⁰ ± ¹ ‘ Ñ Æ ¬ » µ ¹ ± /
þÿ š ¿ ¹ ½ É ½ ¹ ⁰ Î ½ • Ä ¹ Ñ Ä · ¼ Î ½ , µ µ Ç ½ Î ½ ⁰ ± ¹ ‘ ½ , Á É Ä ¹ Ñ Ä ¹ ⁰ Î ½ £ Ä ¿ Ä ´ Î ½ , ± ½ µ Ä ¹ Ñ Ä ®

<http://hdl.handle.net/11728/13297>

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος

**Η πολιτική Οικονομία των υβριδικών απειλών στην
Ανατολική Μεσόγειο**

ΚΩΝΣΤΑΝΤΗ ΕΛΕΝΗ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ/2026

Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος

**Η πολιτική Οικονομία των υβριδικών απειλών στην
Ανατολική Μεσόγειο**

**Διπλωματική εργασία η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση
μεταπτυχιακού τίτλου στις Διεθνείς Σχέσεις, Στρατηγική και
Ασφάλεια**

ΚΩΝΣΤΑΝΤΗ ΕΛΕΝΗ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ/2026

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Κωνσταντή Ελένη, 2026

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της Διπλωματικής Εργασίας από το Πανεπιστημίου Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

Υπεύθυνη Δήλωση

Η Κωνσταντή Ελένη, γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο:

«Η πολιτική Οικονομία των υβριδικών απειλών στην Ανατολική Μεσόγειο», αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχουν χρησιμοποιηθεί έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία που έχουν χρησιμοποιηθεί ιδέες, κείμενο ή/ και άλλες πηγές συγγραφέων αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Πίνακας Περιεχομένων

Περίληψη.....	7
Abstract.....	8
Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή	9
Κεφάλαιο 2: Θεωρητικό υπόβαθρο	12
2.1 Θεωρία υβριδικών απειλών	12
2.2 Πολιτική οικονομία της ασφάλειας	14
2.3 Οικονομικά εργαλεία -κυρώσεις σε υβριδικές συγκρούσεις.....	16
2.4 Πλαίσιο ευπάθειας	19
Κεφάλαιο 3: Ανασκόπηση βιβλιογραφίας.....	21
3.1 Σημεία σύγκλισης στη βιβλιογραφία	21
3.2 Διαφωνίες και αντιπαραθέσεις.....	22
3.3 Βιβλιογραφία σχετικά με τις αμυντικές δαπάνες.....	25
3.4 Προσδιορισμένο κενό	27
Κεφάλαιο 4: Μεθοδολογία	28
4.1 Σχεδιασμός έρευνας.....	29
4.2 Αιτιολόγηση επιλογής περιπτώσεων	30
4.3 Πηγές δεδομένων	32
4.4 Αναλυτικό πλαίσιο.....	33
4.5 Περιορισμοί	34
Κεφάλαιο 5: Μελέτες περιπτώσεων	35
5.1 Ελλάδα	35
5.2 Τουρκία.....	38
5.3 Αίγυπτος.....	42
5.4.1 Συγκριτική αποτίμηση αμυντικών δαπανών.....	45
5.4.2 Συγκριτικές τομεακές ευπάθειες.....	46
5.4.3 Διαφορετικά υβριδικά οικονομικά μοντέλα	47
5.4.4 Περιφερειακές επιπτώσεις	48
Κεφάλαιο 6: Συμπεράσματα.....	50
Βιβλιογραφία	53

Σελίδα Εγκυρότητας

Όνοματεπώνυμο Φοιτήτριας: Κωνσταντή Ελένη

Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας: Η πολιτική Οικονομία των Υβριδικών απειλών στην Ανατολική Μεσόγειο

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις 20-02-2026 από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος επιβλέπων (Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος) .Βικτώρια Πιστικού.

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Ζακία Άκρα.

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Φλώρος Φλούρος.

Περίληψη

Η παρούσα εργασία εξετάζει την πολιτική οικονομία των υβριδικών απειλών στην Ανατολική Μεσόγειο, εστιάζοντας στο πώς οι μη συμβατικές μορφές καταναγκασμού διασταυρώνονται με οικονομικές δομές, τομεακές ευπάθειες και κρατική συμπεριφορά. Μέσω μιας συγκριτικής ανάλυσης της Ελλάδας, της Τουρκίας και της Αιγύπτου, η μελέτη καταδεικνύει ότι οι υβριδικές απειλές λειτουργούν κυρίως εκμεταλλευόμενες την οικονομική εξάρτηση, τα στρατηγικά περιουσιακά στοιχεία και τις θεσμικές ασυμμετρίες και όχι μέσω άμεσης στρατιωτικής αντιπαράθεσης. Βασικοί τομείς όπως η ενέργεια, το θαλάσσιο εμπόριο, ο τουρισμός και η διαχείριση της μετανάστευσης αναδύονται ως κρίσιμα σημεία πίεσης όπου οι υβριδικές στρατηγικές δημιουργούν σημαντικό οικονομικό και πολιτικό κόστος. Τα ευρήματα αποκαλύπτουν διακριτές εθνικές αντιδράσεις που διαμορφώνονται από την οικονομική ικανότητα και τον στρατηγικό προσανατολισμό: η Ελλάδα δίνει έμφαση στην αποτροπή που βασίζεται σε συμμαχίες, η Τουρκία υιοθετεί μια δυναμική και αυτόνομη υβριδική στάση και η Αίγυπτος δίνει προτεραιότητα στη σταθερότητα του καθεστώτος και την προστασία των περιουσιακών στοιχείων. Συνολικά, η εργασία υποστηρίζει ότι οι υβριδικές απειλές αναδιαμορφώνουν τις δημοσιονομικές προτεραιότητες και την περιφερειακή συνεργασία, ενισχύοντας έναν κύκλο τιτλοποίησης και οικονομικής ευπάθειας. Η κατανόηση των υβριδικών απειλών μέσα από το πρίσμα της πολιτικής οικονομίας είναι επομένως απαραίτητη για την αντιμετώπιση των σύγχρονων προκλήσεων ασφαλείας στην Ανατολική Μεσόγειο.

Abstract

This paper examines the political economy of hybrid threats in the Eastern Mediterranean, focusing on how non-conventional forms of coercion intersect with economic structures, sectoral vulnerabilities, and state behavior. Through a comparative analysis of Greece, Turkey, and Egypt, the study demonstrates that hybrid threats operate primarily by exploiting economic dependence, strategic assets, and institutional asymmetries rather than through direct military confrontation. Key sectors such as energy, maritime trade, tourism, and migration management emerge as critical pressure points where hybrid strategies generate significant economic and political costs. The findings reveal distinct national responses shaped by economic capacity and strategic orientation: Greece emphasizes alliance-based deterrence, Turkey adopts an assertive and autonomous hybrid posture, and Egypt prioritizes regime stability and asset protection. Overall, the paper argues that hybrid threats reshape fiscal priorities and regional cooperation, reinforcing a cycle of securitization and economic vulnerability. Understanding hybrid threats through a political economy lens is therefore essential for addressing contemporary security challenges in the Eastern Mediterranean.

Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή

Η Ανατολική Μεσόγειος έχει αναδειχθεί ως μια από τις πιο στρατηγικά αμφισβητούμενες περιοχές του εικοστού πρώτου αιώνα. Νέες ενεργειακές ανακαλύψεις, ανεπίλυτες εδαφικές διαφορές, ανταγωνιστικές θαλάσσιες διεκδικήσεις και επίμονη πολιτική αστάθεια έχουν συνδυαστεί για να δημιουργήσουν ένα σύνθετο πεδίο όπου οι παραδοσιακές προκλήσεις ασφαλείας αλληλοεπιδρούν με μη συμβατικές ή υβριδικές απειλές. υβριδικές απειλές, που ορίζονται ως η συντονισμένη χρήση στρατιωτικών, οικονομικών, πληροφοριακών και κυβερνοεργαλείων από κρατικούς και μη κρατικούς φορείς για την εκμετάλλευση συστημικών τρωτών σημείων (Renz & Smith, 2016), έχουν αποκτήσει αυξανόμενη σημασία στη δυναμική ασφάλειας της περιοχής. Η εγγύτητα πολλαπλών ζωνών συγκρούσεων, η ευθραυστότητα των πολιτικών θεσμών και οι βαθιές οικονομικές αλληλεξαρτήσεις μεταξύ των περιφερειακών φορέων αυξάνουν την έκθεση σε υβριδικές τακτικές όπως η ενεργειακή πίεση, η παραπληροφόρηση, η μετανάστευση με τη χρήση όπλων και οι κυβερνοεπιθέσεις. Αυτό το εξελισσόμενο περιβάλλον αναδιαμορφώνει τον στρατηγικό υπολογισμό κρατών όπως η Ελλάδα, η Τουρκία και η Αίγυπτος, αναγκάζοντάς τα να επανεκτιμήσουν τις αμυντικές προτεραιότητες, την κατανομή των πόρων και την οικονομική διακυβέρνηση.

Σε αυτό το πλαίσιο, οι υβριδικές απειλές έχουν σημασία όχι μόνο επειδή αλλοιώνουν την ισορροπία δυνάμεων, αλλά επειδή τέμνονται ουσιαστικά με την πολιτική οικονομία. Η σύνδεση μεταξύ οικονομίας και ασφάλειας δεν είναι καινούργια. Οι μελετητές της πολιτικής οικονομίας έχουν εδώ και καιρό τονίσει ότι οι οικονομικοί πόροι στηρίζουν την εθνική ισχύ και διαμορφώνουν τη συμπεριφορά της εξωτερικής πολιτικής (Kirshner, 1998). Ωστόσο, οι υβριδικές απειλές εμβαθύνουν αυτή τη διασύνδεση στοχεύοντας κρίσιμους οικονομικούς τομείς όπως οι ενεργειακές υποδομές, ο τουρισμός, τα χρηματοπιστωτικά συστήματα και οι εμπορικοί διάδρομοι. Όπως σημειώνει ο Batyuk (2017), οι υβριδικές τακτικές συχνά σχεδιάζονται για να επιβάλλουν οικονομικό κόστος χωρίς να προκαλούν άμεση στρατιωτική αντιπαράθεση. Αυτό το χαρακτηριστικό είναι ιδιαίτερα σημαντικό στην Ανατολική Μεσόγειο, όπου τα κράτη δεν μπορούν να αντέξουν οικονομικά παρατεταμένες συγκρούσεις, αλλά παραμένουν κλειδωμένα στον ανταγωνισμό για ενεργειακές οδούς, θαλάσσια σύνορα και γεωπολιτική επιρροή. Κατά συνέπεια, οι υβριδικές στρατηγικές έχουν τη δυνατότητα να στρεβλώσουν τις αγορές, να

υπονομεύσουν την εμπιστοσύνη των επενδυτών, να επιβάλουν απροσδόκητες δημοσιονομικές πιέσεις και να δημιουργήσουν ασύμμετρες ευπάθειες στις εθνικές οικονομίες.

Υπό το πρίσμα της πολιτικής οικονομίας είναι επομένως απαραίτητο για την κατανόηση των σύγχρονων υβριδικών απειλών στην περιοχή. Σε αντίθεση με τις καθαρά στρατιωτικές αναλύσεις, τα πλαίσια της πολιτικής οικονομίας καταγράφουν πώς οι οικονομικές δομές, η κρατική ικανότητα και οι διανεμητικές επιπτώσεις διαμορφώνουν τις αντιδράσεις των κρατών στις προκλήσεις ασφαλείας. Επιτρέπουν επίσης την αξιολόγηση του, πώς οι υβριδικές απειλές εκμεταλλεύονται τις οικονομικές εξαρτήσεις και τις δημοσιονομικές αδυναμίες. Για παράδειγμα, η ευαισθησία της Ελλάδας στον οικονομικό καταναγκασμό είναι εν μέρει συνέπεια της δεκαετούς οικονομικής κρίσης της, η οποία περιόρισε τις αμυντικές δαπάνες και κατέστησε την οικονομία της πιο ευάλωτη σε εξωτερικές πιέσεις (Petraakis, 2011). Η αυξανόμενη εξάρτηση της Τουρκίας από τις εισαγωγές ενέργειας επηρεάζει τις γεωπολιτικές της στρατηγικές και ανοίγει δρόμους για υβριδικές αλληλεπιδράσεις με άλλες περιφερειακές ενεργειακές δυνάμεις (Erşen & Çelikpala, 2019). Εν τω μεταξύ, η εξάρτηση της Αιγύπτου από τα έσοδα της Διώρυγας του Σουέζ, τις εισαγωγές τροφίμων και τις ξένες επενδύσεις δημιουργεί συγκεκριμένες ευπάθειες τόσο για τους περιφερειακούς όσο και για τους διακρατικούς υβριδικούς παράγοντες (Yılmaz, 2025). Αυτά τα παραδείγματα καταδεικνύουν την αξία των προσεγγίσεων της πολιτικής οικονομίας στην ανάλυση των οικονομικών κινήτρων, των πιέσεων και των συνεπειών που ενυπάρχουν σε περιβάλλοντα υβριδικών απειλών.

Παρά την αυξανόμενη ακαδημαϊκή έρευνα για τον υβριδικό πόλεμο, η υπάρχουσα βιβλιογραφία αποκαλύπτει αρκετά κενά. Πρώτον, οι περισσότερες μελέτες επικεντρώνονται στις υβριδικές απειλές στην Ανατολική Ευρώπη ή τη Μέση Ανατολή, ενώ η Ανατολική Μεσόγειος παραμένει ανεξερευνήτη ως ξεχωριστό γεωπολιτικό και οικονομικό υποσύστημα. Δεύτερον, μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας επικεντρώνεται στις στρατιωτικές και πληροφοριακές διαστάσεις, με περιορισμένη έμφαση στον τρόπο με τον οποίο οι υβριδικές απειλές επηρεάζουν τους κρατικούς προϋπολογισμούς, τη δημοσιονομική σταθερότητα και τις ευπάθειες που αφορούν συγκεκριμένους τομείς (Chinnvis, 2017). Τρίτον, αν και ορισμένα έργα εξετάζουν τις συνέπειες της αύξησης των αμυντικών δαπανών, λίγα αναλύουν πώς αυτές οι δαπάνες αλληλοεπιδρούν με τις υβριδικές πιέσεις ή πώς διαμορφώνουν την οικονομική ανθεκτικότητα (Dunne & Tian, 2013). Ως αποτέλεσμα, η τρέχουσα έρευνα δεν εξηγεί επαρκώς πώς οι υβριδικές απειλές αναδιαμορφώνουν

την πολιτική οικονομία των κρατών στην Ανατολική Μεσόγειο ή πώς αυτά τα κράτη προσαρμόζουν τις πολιτικές τους ως απάντηση.

Αυτή η μελέτη αντιμετωπίζει αυτά τα κενά διερευνώντας την πολιτική οικονομία των υβριδικών απειλών στην Ανατολική Μεσόγειο μέσω μιας δομημένης ανάλυσης της Ελλάδας, της Τουρκίας και της Αιγύπτου. Το κεντρικό πρόβλημα που εξετάζεται εδώ είναι ότι οι υβριδικές απειλές αναγκάζουν τα ευάλωτα κράτη να αυξήσουν τις αμυντικές δαπάνες, να αναπροσανατολίσουν τις κυβερνητικές προτεραιότητες και να υιοθετήσουν αντιδραστικά οικονομικά μέτρα, συχνά εις βάρος των μακροπρόθεσμων μεταρρυθμίσεων ανάπτυξης και διακυβέρνησης. Στοχεύοντας στις οικονομικές υποδομές και εκμεταλλευόμενοι τις πολιτικές και κοινωνικές εντάσεις, οι υβριδικοί παράγοντες μπορούν να αποδυναμώσουν την εθνική ανθεκτικότητα και να αποσπάσουν στρατηγικές παραχωρήσεις χωρίς να εμπλακούν σε ανοιχτή σύγκρουση. Η κατανόηση των διαστάσεων της πολιτικής οικονομίας αυτών των απειλών είναι επομένως κρίσιμη για τον σχεδιασμό αποτελεσματικών κρατικών αντιδράσεων και την οικοδόμηση περιφερειακής σταθερότητας.

Για την αντιμετώπιση αυτού του προβλήματος, η μελέτη καθοδηγείται από τέσσερα βασικά ερευνητικά ερωτήματα:

- 1) Πώς επηρεάζουν οι αυξημένες αμυντικές δαπάνες ως απάντηση στις υβριδικές απειλές τις οικονομίες των κρατών της Ανατολικής Μεσογείου;
- 2) Ποιοι τομείς της οικονομίας είναι πιο ευάλωτοι σε στρατηγικές υβριδικών απειλών και γιατί;
- 3) Πώς χρησιμοποιούν κρατικοί και μη κρατικοί φορείς οικονομικά εργαλεία - όπως η ενέργεια, το εμπόριο, οι επενδύσεις ή η μετανάστευση, στο πλαίσιο των υβριδικών απειλών;
- 4) Πώς ο πολιτικός διάλογος και οι διπλωματικές αλληλεπιδράσεις διαμορφώνουν τις οικονομικές αντιδράσεις και τις δημόσιες αντιλήψεις για τις υβριδικές απειλές;

Η συμβολή αυτής της διατριβής είναι διττή. Εμπειρικά, παρέχει μια συγκριτική ανάλυση τριών μεγάλων κρατών της Ανατολικής Μεσογείου, εξετάζοντας πώς οι υβριδικές απειλές έχουν επηρεάσει τις αμυντικές τους δαπάνες, τις τομεακές ευπάθειες και την οικονομική διακυβέρνηση. Θεωρητικά, ενσωματώνει έννοιες πολιτικής οικονομίας με πλαίσια υβριδικών απειλών, προσφέροντας μια πολυδιάστατη προσέγγιση που συνδέει τις μελέτες ασφάλειας με την οικονομική ανάλυση. Αυτή η συνδυασμένη προοπτική επιτρέπει μια βαθύτερη κατανόηση των υβριδικών τακτικών ως εργαλεία οικονομικού καταναγκασμού και πολιτικής επιρροής.

Η διατριβή διαρθρώνεται σε επτά ενότητες. Στην ενότητα 1, δίνονται πληροφορίες για το θέμα της εργασίας. Η ενότητα 2, αναπτύσσει το θεωρητικό υπόβαθρο, ορίζοντας τις υβριδικές απειλές, σκιαγραφεί την οικονομική πολιτική δεξιολογία και παρουσιάζει τα πλαίσια πολιτικής οικονομίας που καθοδηγούν την ανάλυση. Η ενότητα 3, εξετάζει την υπάρχουσα βιβλιογραφία, εντοπίζοντας τις συζητήσεις και τα κενά που σχετίζονται με τις υβριδικές απειλές και τις αμυντικές δαπάνες. Η ενότητα 4, εξηγεί τη μεθοδολογία, συμπεριλαμβανομένης της επιλογής περιπτώσεων, των πηγών δεδομένων και των αναλυτικών εργαλείων. Η ενότητα 5, παρουσιάζει τις μελέτες περιπτώσεων της Ελλάδας, της Τουρκίας και της Αιγύπτου, υποστηριζόμενες από δεδομένα αμυντικών δαπανών και τομεακή ανάλυση. Η ενότητα 6, ενσωματώνει τα εμπειρικά ευρήματα σε μια ευρύτερη αναλυτική συζήτηση, συγκρίνοντας τις περιπτώσεις και εξετάζοντας τα περιφερειακά πρότυπα. Τέλος, η ενότητα 7, προσφέρει συμπεράσματα και προτάσεις πολιτικής που στοχεύουν στην ενίσχυση της οικονομικής ανθεκτικότητας και της περιφερειακής σταθερότητας. Στο τέλος της εργασίας παρατίθενται οι βιβλιογραφικές πηγές που χρησιμοποιήθηκαν για την εργασία.

Κεφάλαιο 2: Θεωρητικό υπόβαθρο

2.1 Θεωρία υβριδικών απειλών

Οι υβριδικές απειλές αντιπροσωπεύουν μια σύνθετη και εξελισσόμενη κατηγορία προκλήσεων ασφαλείας που συνδυάζουν στρατιωτικά και μη στρατιωτικά μέσα με συντονισμένους τρόπους για να εκμεταλλευτούν πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές ευπάθειες. Λειτουργούν κάτω από το όριο του ανοιχτού πολέμου, ενώ παράλληλα παράγουν σημαντικά στρατηγικά αποτελέσματα. Σύμφωνα με το NATO (2010), οι υβριδικές απειλές περιλαμβάνουν «ένα ευρύ φάσμα εμφανών και συγκαλυμμένων στρατιωτικών, παραστρατιωτικών και πολιτικών μέτρων που χρησιμοποιούνται σε ένα εξαιρετικά ολοκληρωμένο σχέδιο». Η Ευρωπαϊκή Ένωση ορίζει ομοίως τις υβριδικές απειλές ως «το μείγμα καταναγκαστικής και ανατρεπτικής δραστηριότητας, συμβατικών και μη συμβατικών μεθόδων, που χρησιμοποιούνται με συντονισμένο τρόπο από κρατικούς ή μη κρατικούς φορείς» (European Union, 2016). Οι ακαδημαϊκές ερμηνείες τονίζουν την ασάφεια και την προσαρμοστικότητα των υβριδικών στρατηγικών, υπογραμμίζοντας τον τρόπο με τον οποίο συνδυάζουν την παραδοσιακή μάχη, τον μη συμβατικό πόλεμο, τις κυβερνοεπιχειρήσεις, τη χειραγώγηση πληροφοριών και τον οικονομικό

καταναγκασμό για την επίτευξη πολιτικών στόχων χωρίς να πυροδοτούν επίσημη σύγκρουση (Hoffman, 2007 - Renz & Smith, 2016).

Τα συστατικά των υβριδικών απειλών είναι ποικίλα, αλλά συνήθως περιλαμβάνουν πέντε βασικά στοιχεία. Πρώτον, οι εκστρατείες παραπληροφόρησης, που εξαπλώνονται μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, των κρατικά ελεγχόμενων μέσων ή των μυστικών δικτύων, στοχεύουν στην επιρροή της κοινής γνώμης, στην πόλωση των κοινωνιών ή στην απονομιμοποίηση των κυβερνήσεων (Horowitz et al., 2021). Δεύτερον, οι κυβερνοεπιθέσεις στοχεύουν σε κρίσιμες υποδομές, χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, κυβερνητικές βάσεις δεδομένων και συστήματα επικοινωνίας, δημιουργώντας οικονομικές αναταραχές και υπονομεύοντας την εμπιστοσύνη στην κρατική ικανότητα (Lehto, 2022). Τρίτον, ο ενεργειακός καταναγκασμός περιλαμβάνει τη χρήση ενεργειακών προμηθειών, αγωγών ή τιμολόγησης ως μέσο πολιτικής πίεσης, ειδικά σε περιοχές που εξαρτώνται από την εισαγόμενη ενέργεια (Smith Stegen, 2011). Τέταρτον, δυνάμεις, συμπεριλαμβανομένων μαχητών μέσω πληρεξούσιων, μισθοφόρων ή παραστρατιωτικών ομάδων, επιχειρούν σε αμφισβητούμενες ζώνες για να διαμορφώσουν τη δυναμική της ασφάλειας χωρίς άμεση απόδοση σε κράτη (Rauta & Mumford, 2017). Τέλος, η οικονομική πίεση μπορεί να λάβει τη μορφή κυρώσεων, εμπορικού εμπάργκο, χειραγώγησης του τουρισμού, μόχλευσης επενδύσεων ή εργαλειοποίηση των μεταναστευτικών ροών (Stengel, 2020).

Η διάκριση των υβριδικών απειλών από σχετικές έννοιες βοηθά στην αποσαφήνιση του αναλυτικού πλαισίου. Ο συμβατικός πόλεμος χαρακτηρίζεται από ανοιχτή, άμεση στρατιωτική αντιπαράθεση μεταξύ κρατικών δυνάμεων χρησιμοποιώντας σαφώς αναγνωρίσιμα μέσα. Οι υβριδικές απειλές, αντίθετα, λειτουργούν σκόπιμα στη σκιά, χρησιμοποιώντας περιορισμένη κινητική δύναμη σε συνδυασμό με οικονομικά, ψυχολογικά και πληροφοριακά εργαλεία. Ο ασύμμετρος πόλεμος αναφέρεται συνήθως σε συγκρούσεις όπου οι ασθενέστεροι δρώντες χρησιμοποιούν μη συμβατικές τακτικές για να αντισταθμίσουν τα στρατιωτικά μειονεκτήματα. Ενώ οι υβριδικές απειλές μπορεί να περιλαμβάνουν ασύμμετρα στοιχεία, οι υβριδικές στρατηγικές δεν συνδέονται απαραίτητα με ανισότητες ισχύος. Τα ισχυρά κράτη μπορούν επίσης να χρησιμοποιήσουν υβριδικές μεθόδους για να εκμεταλλευτούν πολιτικές ή οικονομικές ευπάθειες σε αντίπαλα κράτη. Οι τακτικές γκρίζας ζώνης, που χρησιμοποιούνται συχνά εναλλακτικά με τον υβριδικό πόλεμο, δίνουν έμφαση στη χρήση καταναγκαστικών ενεργειών που παραμένουν κάτω από το όριο του πολέμου και παρέχουν εύλογη δυνατότητα άρνησης (Brands, 2016). Οι υβριδικές

απειλές, ωστόσο, καλύπτουν ένα ευρύτερο φάσμα που περιλαμβάνει τόσο ενέργειες γκρίζας ζώνης όσο και πιο ανοιχτά καταναγκαστικές τεχνικές ενσωματωμένες σε μια ενοποιημένη στρατηγική (Azad et al., 2022).

Η κατανόηση της φύσης των υβριδικών απειλών είναι απαραίτητη για την αντιμετώπιση των ερευνητικών ερωτημάτων αυτής της διατριβής, ιδίως εκείνων που αφορούν, το ποιοι οικονομικοί τομείς είναι πιο ευάλωτοι και πώς αντιδρούν τα κράτη μέσω αυξημένων αμυντικών δαπανών (Kollias et al., 2017). Επειδή οι υβριδικές απειλές στοχεύουν σε αδύνατα σημεία στις υποδομές, τις αγορές και τη διακυβέρνηση, επιβάλλουν κρυφό οικονομικό κόστος που συχνά είναι μεγαλύτερο από τους άμεσους κινδύνους για την ασφάλεια (Azad et al., 2022). Η πολυδιάστατη φύση των υβριδικών τακτικών απαιτεί από τα κράτη να δαπανούν όχι μόνο για στρατιωτική αποτροπή αλλά και για κυβερνοάμυνα, διαφοροποίηση ενέργειας, ασφάλεια των συνόρων και ανθεκτικότητα πληροφοριών (Smith Stegen, 2011). Έτσι, τα θεωρητικά θεμέλια των υβριδικών απειλών βοηθούν στην εξήγηση του γιατί αυξάνονται οι αμυντικές δαπάνες και πώς αξιοποιούνται οι οικονομικές ευπάθειες, βασικά ζητήματα που διερευνώνται στις αναλύσεις περιπτώσεων αυτής της μελέτης.

2.2 Πολιτική οικονομία της ασφάλειας

Η πολιτική οικονομία της ασφάλειας εξετάζει την αλληλεπίδραση μεταξύ οικονομικών δομών, κρατικής εξουσίας και εθνικής ασφάλειας. Αυτό το πλαίσιο είναι ιδιαίτερα σημαντικό για την κατανόηση του πώς οι υβριδικές απειλές διαμορφώνουν τις πολιτικές αντιδράσεις και τις δημοσιονομικές προτεραιότητες στην Ανατολική Μεσόγειο. Αρκετές σημαντικές θεωρητικές προσεγγίσεις συμβάλλουν σε αυτόν τον τομέα.

Ο ρεαλισμός, παραδοσιακά κυρίαρχος στις μελέτες ασφάλειας, θεωρεί τα κράτη ως ορθολογικούς παράγοντες που ανταγωνίζονται για την εξουσία σε ένα άναρχο διεθνές σύστημα (Waltz, 1979). Από αυτή την οπτική γωνία, οι οικονομικοί πόροι αποτελούν βασικά συστατικά της εθνικής ισχύος και τα κράτη επενδύουν στην άμυνα για να εξισορροπήσουν τις αντιληπτές απειλές. Στο πλαίσιο των υβριδικών απειλών, ο ρεαλισμός προβλέπει αυξημένες αμυντικές δαπάνες καθώς τα κράτη αντιλαμβάνονται αυξημένη αβεβαιότητα και ανταγωνισμό. Η απόκτηση προηγμένων μαχητικών αεροσκαφών από την Ελλάδα, η επέκταση της αμυντικής-βιομηχανικής βάσης της Τουρκίας και η προμήθεια ναυτικών πόρων από την Αίγυπτο αντικατοπτρίζουν

ρεαλιστικές αντιδράσεις στην αντιληπτή υβριδική πίεση και τον περιφερειακό ανταγωνισμό. Ο ρεαλισμός, επομένως, ευθυγραμμίζεται με το πρώτο ερευνητικό ερώτημα σχετικά με το πώς οι υβριδικές απειλές οδηγούν τις αμυντικές δαπάνες (Ploumis, 2017).

Ο φιλελευθερισμός, αντίθετα, δίνει έμφαση στην οικονομική αλληλεξάρτηση, τη συνεργασία και τον ρόλο των θεσμών στον μετριασμό των συγκρούσεων (Keohane & Nye, 1978). Από φιλελεύθερη οπτική γωνία, οι υβριδικές απειλές διαταράσσουν τις συνεργατικές οικονομικές ρυθμίσεις υπονομεύοντας το εμπόριο, τις επενδύσεις και την θεσμική εμπιστοσύνη. Για παράδειγμα, η παραπληροφόρηση ή ο ενεργειακός καταναγκασμός μπορούν να αποδυναμώσουν τα περιφερειακά πλαίσια συνεργασίας ή τις διαδικασίες ολοκλήρωσης της ΕΕ (Casero-Ripollés et al., 2023). Οι υβριδικές απειλές εκμεταλλεύονται επίσης τις ευπάθειες των φιλελεύθερων χειραγωγώντας τις μεταναστευτικές ροές ή χρησιμοποιώντας τους οικονομικούς δεσμούς ως μοχλό πίεσης (Bargués et al., 2022). Αυτό ευθυγραμμίζεται με το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα, ιδίως σχετικά με το ποιοι τομείς είναι πιο ευάλωτοι, όπως ο τουρισμός, οι αλυσίδες εφοδιασμού ενέργειας ή οι χρηματοπιστωτικές αγορές.

Ο κονστρουκτιβισμός εστιάζει στην ταυτότητα, τις αφηγήσεις και τις κοινωνικές αντιλήψεις στη διαμόρφωση της κρατικής συμπεριφοράς (Wendt, 1999). Οι υβριδικές απειλές συχνά εκμεταλλεύονται τις διαιρέσεις ταυτότητας ή χειραγωγούν τις αφηγήσεις για να επηρεάσουν τον πολιτικό λόγο και την κοινή γνώμη. Στην Ανατολική Μεσόγειο, οι αφηγήσεις γύρω από την εθνική κυριαρχία, την εθνοτική ταυτότητα και τα ιστορικά παράπονα ενισχύουν τον αντίκτυπο των υβριδικών τακτικών. Για παράδειγμα, οι εκστρατείες παραπληροφόρησης που στοχεύουν στην εμπιστοσύνη του κοινού στην κυβέρνηση μπορούν να διαμορφώσουν τις αντιλήψεις για την απειλή, να επηρεάσουν τις αποφάσεις για τις αμυντικές δαπάνες και να αλλάξουν το πολιτικό πλαίσιο στο οποίο χαράσσονται οι οικονομικές πολιτικές. Οι κονστρουκτιβιστικές γνώσεις συνδέονται επομένως άμεσα με το τέταρτο ερευνητικό ερώτημα σχετικά με το πώς ο πολιτικός λόγος και η δημόσια αντίληψη διαμορφώνουν τις οικονομικές αντιδράσεις στις υβριδικές απειλές (Bilgic, 2015).

Τέλος, η στρατηγική πολιτική οικονομία εξετάζει πώς τα κράτη χρησιμοποιούν οικονομικά εργαλεία για την επίτευξη γεωπολιτικών στόχων. Αυτή η οπτική υπογραμμίζει πώς ο οικονομικός καταναγκασμός, η ενεργειακή πολιτική, οι κυρώσεις και οι επενδυτικές αποφάσεις λειτουργούν ως εργαλεία πολιτικής τέχνης (Kirshner, 1998). Οι υβριδικές απειλές συχνά βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στην οικονομική πολιτική τέχνη: έλεγχος των ενεργειακών οδών,

επηρεασμός των επενδύσεων σε υποδομές, χειραγώγηση του εμπορίου ή αξιοποίηση της μετανάστευσης για την εξαγωγή παραχωρήσεων (Bargués et al., 2022). Αυτή η θεωρητική προσέγγιση συνδέεται στενά με το τρίτο ερευνητικό ερώτημα σχετικά με το πώς οι κρατικοί και μη κρατικοί φορείς χρησιμοποιούν οικονομικά εργαλεία στο πλαίσιο στρατηγικών υβριδικών απειλών.

Μαζί, αυτές οι θεωρητικές προσεγγίσεις παρέχουν ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο για την ανάλυση των υβριδικών απειλών από την οπτική γωνία της πολιτικής οικονομίας. Ο ρεαλισμός εξηγεί τις αυξανόμενες αμυντικές δαπάνες ως απάντηση στην υβριδική ανασφάλεια. Ο φιλελευθερισμός εντοπίζει τρωτά σημεία εντός διασυνδεδεμένων οικονομικών συστημάτων. Ο κονστρουκτιβισμός υπογραμμίζει τον ρόλο των αφηγήσεων και της αντίληψης. Και η στρατηγική πολιτική οικονομία αποκαλύπτει πώς τα οικονομικά εργαλεία γίνονται όργανα καταναγκασμού (Waltz, 1979). Ενσωματώνοντας αυτές τις οπτικές, η διατριβή αναπτύσσει μια πολυδιάστατη κατανόηση των υβριδικών απειλών και προσφέρει αναλυτική μόχλευση για την αξιολόγηση των περιπτώσεων της Ελλάδας, της Τουρκίας και της Αιγύπτου (Bilgic, 2015). Αυτές οι θεωρίες βοηθούν στην εξήγηση γιατί οι υβριδικές απειλές έχουν οικονομικές συνέπειες, γιατί τα κράτη προσαρμόζουν τους αμυντικούς προϋπολογισμούς, πώς συγκεκριμένοι οικονομικοί τομείς γίνονται στόχοι και πώς ο πολιτικός λόγος διαμορφώνει τις εθνικές αντιδράσεις - βασικά ζητήματα που εξετάζονται στα επόμενα κεφάλαια.

2.3 Οικονομικά εργαλεία -κυρώσεις σε υβριδικές συγκρούσεις

Η υβριδική σύγκρουση βασίζεται ολοένα και περισσότερο σε οικονομικά μέσα ως εργαλεία καταναγκασμού, επιρροής και αναστάτωσης. Ενώ οι παραδοσιακές μελέτες ασφάλειας επικεντρώνονται στις κινητικές και στρατιωτικές δυνατότητες, οι στρατηγικές υβριδικού πολέμου εκμεταλλεύονται σκόπιμα τις οικονομικές αλληλεξαρτήσεις, τα τρωτά σημεία των υποδομών και την οικονομική έκθεση για να επιτύχουν στρατηγικά αποτελέσματα χωρίς να ξεκινήσουν ανοιχτή σύγκρουση (Blackwill & Harris, 2016). Αυτά τα μέσα είναι ιδιαίτερα σημαντικά σε περιοχές όπως η Ανατολική Μεσόγειος, όπου οι ενεργειακοί διάδρομοι, οι θαλάσσιες εμπορικές οδοί και η πολιτική αστάθεια τέμνονται με σύνθετες οικονομικές δομές. Η κατανόηση αυτών των εργαλείων είναι επομένως κρίσιμη για την αντιμετώπιση των ερευνητικών ερωτημάτων αυτής της διατριβής, ιδίως εκείνων που αφορούν τα τρωτά σημεία των τομέων και τις οικονομικές μεθόδους που χρησιμοποιούν οι υβριδικοί παράγοντες.

Οι κυρώσεις αποτελούν κεντρικό εργαλείο στις υβριδικές στρατηγικές, επιτρέποντας στα κράτη να επιβάλλουν στοχευμένο οικονομικό κόστος στους αντιπάλους τους, διατηρώντας παράλληλα την εύλογη δυνατότητα άρνησης. Οι κυρώσεις μπορούν να διαταράξουν τις χρηματοπιστωτικές αγορές, να αποδυναμώσουν τα εθνικά νομίσματα, να εμποδίσουν τις τεχνολογικές μεταφορές ή να δημιουργήσουν σπανιότητα σε κρίσιμα αγαθά (Early & Spice, 2014). Στην Ανατολική Μεσόγειο, οι κυρώσεις που σχετίζονται με την εξερεύνηση ενέργειας, την προμήθεια όπλων ή τις πολιτικές διαμάχες έχουν χρησιμοποιηθεί τόσο εντός όσο και εκτός της περιοχής (Grigoriadis, 2014). Η απειλή ή η επιβολή κυρώσεων μπορεί να αναγκάσει τα κράτη να ανακατανεύμουν πόρους, συμπεριλαμβανομένης της αύξησης των αμυντικών δαπανών για τον μετριασμό της αντιληπτής απομόνωσης ή να τροποποιήσουν την εξωτερική και εσωτερική πολιτική. Αυτό συνδέεται άμεσα με το πρώτο ερευνητικό ερώτημα, καταδεικνύοντας πώς οι υβριδικές πιέσεις μπορούν να μεταφραστούν σε τροποποιημένες δημοσιονομικές προτεραιότητες (Stergiou, 2017).

Οι άμεσες ξένες επενδύσεις σε στρατηγικές υποδομές, όπως λιμάνια, τηλεπικοινωνιακά δίκτυα και ενεργειακοί τερματικοί σταθμοί, μπορούν επίσης να λειτουργήσουν ως μέσο υβριδικής επιρροής (Ramamurti & Doh, 2004). Σύμφωνα με τους Farrell και Newman (2019), ο έλεγχος βασικών κόμβων στα παγκόσμια οικονομικά δίκτυα επιτρέπει στα κράτη να διαμορφώνουν τη συμπεριφορά των ασθενέστερων παραγόντων μέσω κανονιστικής μόχλευσης ή της απειλής οικονομικής αναστάτωσης. Στην Ανατολική Μεσόγειο, οι επενδύσεις σε λιμάνια στην Ελλάδα, την Κύπρο ή την Αίγυπτο, μερικές φορές από μη περιφερειακές δυνάμεις, δημιουργούν πιθανές εξαρτήσεις που οι υβριδικοί παράγοντες μπορούν να εκμεταλλευτούν για πολιτικό ή στρατηγικό κέρδος. Για παράδειγμα, οι συμβάσεις διαχείρισης λιμένων μπορούν να δώσουν στους επενδυτές επιρροή στις εμπορικές ροές ή στην παρακολούθηση της θάλασσας. Αυτό ευθυγραμμίζεται με το τρίτο ερευνητικό ερώτημα, καταδεικνύοντας πώς οι επενδύσεις γίνονται εργαλείο πολιτικής χειροτεχνίας σε υβριδικά πλαίσια (Proedrou, 2021).

Οι ενεργειακές υποδομές αποτελούν ένα από τα πιο στρατηγικά σημαντικά πεδία υβριδικών συγκρούσεων. Οι Maliarchuk et al. (2019) υποστηρίζουν ότι τα ενεργειακά δίκτυα δημιουργούν ασύμμετρες αλληλεξαρτήσεις: οι προμηθευτές, τα κράτη διαμετακόμισης και οι καταναλωτές μπορούν όλοι να αξιοποιήσουν τις θέσεις τους για καταναγκαστικό κέρδος. Οι υβριδικοί παράγοντες μπορούν να χρησιμοποιήσουν καθυστερήσεις σε αγωγούς, χειραγώγηση τιμών ή διακοπές εφοδιασμού για να πιέσουν οικονομικά τα κράτη (van der Lugt et al., 2013).

Στην Ανατολική Μεσόγειο, ο ανταγωνισμός για τα πεδία φυσικού αερίου, τους τερματικούς σταθμούς LNG και τις θαλάσσιες αποκλειστικές οικονομικές ζώνες (ΑΟΖ) εντείνει τις δυνατότητες για υβριδικές τακτικές. Ο έλεγχος των ενεργειακών σημείων στράγγισης, όπως τα Τουρκικά Στενά ή η Διώρυγα του Σουέζ, δίνει στα κράτη σημαντική καταναγκαστική ικανότητα. Αυτές οι δυναμικές σχετίζονται άμεσα με το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα, το οποίο εστιάζει σε ευάλωτους οικονομικούς τομείς και καταδεικνύουν πώς οι υβριδικές στρατηγικές στοχεύουν στην ενέργεια για να προκαλέσουν πολιτική συμμόρφωση (Giovannelli, 2025).

Οι μεταναστευτικές ροές μπορούν επίσης να αξιοποιηθούν σε υβριδικές στρατηγικές. Ο Greenhill (2010) περιγράφει την «καταναγκαστική μηχανική μετανάστευση» ως την σκόπιμη χειραγώγηση των μετακινήσεων πληθυσμού για την απόσπαση παραχωρήσεων ή την αποσταθεροποίηση πολιτικών περιβαλλόντων. Τα κράτη μπορούν να διευκολύνουν ή να επιτρέψουν τις μεταναστευτικές ροές για να δημιουργήσουν ανθρωπιστικές κρίσεις, να διαταράξουν την ασφάλεια των συνόρων ή να επηρεάσουν την κοινή γνώμη στα κράτη-στόχους. Αυτή η τακτική είναι ιδιαίτερα σχετική με την Ανατολική Μεσόγειο, όπου οι μεταναστευτικές οδοί τέμνονται με γεωπολιτικούς ανταγωνισμούς (Proedrou, 2021). Η κοινωνικοοικονομική πίεση που προκαλείται από τις ξαφνικές αυξήσεις στις αφίξεις προσφύγων ή μεταναστών μπορεί να επιδεινώσει τα δημοσιονομικά βάρη, να υπονομεύσει την εμπιστοσύνη του κοινού και να επηρεάσει την εσωτερική πολιτική (Jacobsen, 1996). Αυτό συνδέεται στενά με το τέταρτο ερευνητικό ερώτημα σχετικά με τον πολιτικό διάλογο και την αντίληψη του κοινού, καθώς η μετανάστευση με τη μορφή όπλων συχνά στοχεύει στην κοινωνική συνοχή.

Τέλος, οι εξαρτήσεις αμυντικής βιομηχανίας αποτελούν ένα ακόμη εργαλείο στις υβριδικές συγκρούσεις. Τα κράτη που εξαρτώνται από εισαγόμενα οπλικά συστήματα, ανταλλακτικά ή τεχνολογίες διπλής χρήσης ενδέχεται να αντιμετωπίσουν ευπάθειες που εκμεταλλεύονται οι υβριδικοί παράγοντες μέσω εμπάργκο, διαταραχών στην αλυσίδα εφοδιασμού ή πωλήσεων υπό όρους (Bitzinger, 1994). Αντίθετα, οι περιφερειακές δυνάμεις, όπως η Τουρκία με την αναπτυσσόμενη βιομηχανία μη επανδρωμένων αεροσκαφών, μπορούν να χρησιμοποιήσουν τις εξαγωγές όπλων ως μέσα πολιτικής επιρροής. Τέτοιες εξαρτήσεις μπορούν να αναγκάσουν τα κράτη να αυξήσουν τους αμυντικούς προϋπολογισμούς, να διαφοροποιήσουν τους προμηθευτές ή να επιταχύνουν την εγχώρια παραγωγή, συνδέοντας άμεσα με το πρώτο ερευνητικό ερώτημα σχετικά με τις αμυντικές δαπάνες και τις οικονομικές συνέπειες (Proedrou, 2021).

Μαζί, αυτά τα οικονομικά εργαλεία καταδεικνύουν την πολυδιάστατη φύση των υβριδικών συγκρούσεων, καταδεικνύοντας πώς οι στρατηγικοί παράγοντες χειραγωγούν τις οικονομικές δομές για να επιτύχουν γεωπολιτικούς στόχους. Βοηθούν επίσης στον εντοπισμό των οικονομικών τομέων, ενέργειας, υποδομών, εμπορίου και άμυνας, που στοχεύουν δυσανάλογα, δίνοντας αναλυτική κατεύθυνση στις μελέτες περιπτώσεων που ακολουθούν.

2.4 Πλαίσιο ευπάθειας

Οι υβριδικές απειλές εκμεταλλεύονται τα αδύνατα σημεία των οικονομικών και πολιτικών συστημάτων. Η κατανόηση της ευπάθειας των κρατών είναι επομένως απαραίτητη για την ανάλυση του πώς και γιατί οι υβριδικοί παράγοντες είναι επιτυχημένοι στην Ανατολική Μεσόγειο (Cilluffo & Clark, 2012). Το πλαίσιο ευπάθειας που παρουσιάζεται εδώ προσδιορίζει τέσσερις κύριες πηγές ευπάθειας, δημοσιονομικούς περιορισμούς, πολιτική πόλωση, αδυναμίες κρίσιμων υποδομών και οικονομική υπερεξάρτηση. Κάθε ένα από αυτά επηρεάζει άμεσα τα ερευνητικά ερωτήματα της διατριβής, εξηγώντας γιατί ορισμένα κράτη δυσκολεύονται περισσότερο από άλλα να διαχειριστούν τις αμυντικές δαπάνες, να προστατεύσουν βασικούς τομείς, να αντέξουν τον οικονομικό καταναγκασμό και να διαμορφώσουν τις δημόσιες αντιλήψεις (Bargués et al., 2022).

Τα κράτη με περιορισμένους δημοσιονομικούς πόρους ή υψηλό δημόσιο χρέος αντιμετωπίζουν μεγαλύτερες προκλήσεις στην αποτελεσματική αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών (Hoffman, 2007). Όπως εξηγούν οι Sandler και Hartley (2007), οι αμυντικές δαπάνες ανταγωνίζονται τις κοινωνικές και αναπτυξιακές δαπάνες. Τα κράτη που βρίσκονται υπό δημοσιονομική πίεση μπορεί να αναγκαστούν να εκτρέψουν κεφάλαια από την κοινωνική πρόνοια στην άμυνα ή αντίστροφα, υπονομεύοντας τη μακροπρόθεσμη ανθεκτικότητα. Τα μέτρα λιτότητας της Ελλάδας μετά την κρίση, οι πρόσφατες πληθωριστικές πιέσεις της Τουρκίας και τα βαριά βάρη εξυπηρέτησης του χρέους της Αιγύπτου καταδεικνύουν πώς οι δημοσιονομικοί περιορισμοί επηρεάζουν τη στρατιωτική ετοιμότητα και την οικονομική ευπάθεια. Αυτή η διάσταση είναι κρίσιμη για την απάντηση στο πρώτο ερευνητικό ερώτημα σχετικά με το πώς οι υβριδικές απειλές επηρεάζουν τις αμυντικές δαπάνες και τις ευρύτερες οικονομικές συνθήκες.

Οι υβριδικοί παράγοντες συχνά στοχεύουν πολιτικά διχασμένες κοινωνίες επειδή η πόλωση μειώνει την κρατική ικανότητα και αποδυναμώνει την κοινωνική ανθεκτικότητα. Η πόλωση μπορεί να εμποδίσει τη διακομματική συμφωνία για τις αμυντικές δαπάνες, την

ενεργειακή πολιτική ή τις αντι-υβριδικές στρατηγικές. Όπως υποστηρίζουν οι McCoy et al. (2018), οι πολωμένες κοινωνίες είναι πιο ευάλωτες σε επιχειρήσεις παραπληροφόρησης και επιρροής που αποσκοπούν στην ενίσχυση των εσωτερικών διαιρέσεων. Στην Ανατολική Μεσόγειο, οι αμφιλεγόμενες συζητήσεις για την εξωτερική πολιτική, όπως οι σχέσεις Ελλάδα-Τουρκίας ή οι πολιτικές εντάσεις στην Αίγυπτο, δημιουργούν ανοίγματα για υβριδική χειραγώγηση. Αυτή η διάσταση συνδέεται με το τέταρτο ερευνητικό ερώτημα εξηγώντας πώς οι πολιτικές αφηγήσεις διαμορφώνουν τις δημόσιες αντιλήψεις για τις υβριδικές απειλές.

Οι υβριδικοί παράγοντες συχνά στοχεύουν στις υποδομές επειδή οι διαταραχές έχουν εκτεταμένες οικονομικές συνέπειες. Τα τρωτά σημεία των υποδομών περιλαμβάνουν αδύναμες κυβερνοάμυνες, ξεπερασμένα ενεργειακά δίκτυα, κακώς προστατευμένα λιμάνια και ανεπαρκή πλεονασμό σε βασικά συστήματα (Lehto, 2022). Οι κυβερνοεπιθέσεις σε ενεργειακές εγκαταστάσεις, χρηματοοικονομικά δίκτυα ή κόμβους μεταφορών μπορούν να επιβάλουν σημαντικό κόστος και να απαιτήσουν αυξημένες κρατικές δαπάνες για τον μετριασμό των ζημιών. Αυτό ευθυγραμμίζεται με το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα, προσδιορίζοντας τις υποδομές ως έναν από τους πιο στοχευμένους και ευάλωτους τομείς.

Η οικονομική υπερεξάρτηση αυξάνει την ευπάθεια περιορίζοντας την ευελιξία της πολιτικής και ενισχύοντας τον αντίκτυπο των διαταραχών. Τα κράτη που εξαρτώνται από τις εισαγωγές ενέργειας, τα έσοδα από τον τουρισμό, τα τέλη διώρυγας ή τα εμβάσματα αντιμετωπίζουν δυσανάλογη έκθεση σε υβριδικές τακτικές που στοχεύουν αυτούς τους τομείς. Για παράδειγμα, οι οικονομίες που εξαρτώνται από τον τουρισμό είναι ευάλωτες σε εκστρατείες παραπληροφόρησης, μεταναστευτικές κρίσεις ή τοπική αστάθεια. Η υπερεξάρτηση δημιουργεί επίσης μόχλευση για εξωτερικούς παράγοντες, συνδεδεμένη άμεσα με το τρίτο ερευνητικό ερώτημα σχετικά με τον τρόπο χρήσης των οικονομικών εργαλείων στο πλαίσιο των υβριδικών στρατηγικών (Cilluffo & Clark, 2012). Αυτό βοηθά στην εξήγηση γιατί τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου ποικίλλουν στην έκθεση και τις αντιδράσεις τους στις υβριδικές πιέσεις.

Συνολικά, αυτό το πλαίσιο ευπάθειας διευκρινίζει γιατί ορισμένα κράτη είναι πιο ευάλωτα σε υβριδικές απειλές και πώς αυτές οι απειλές μεταφράζονται σε οικονομικές και πολιτικές συνέπειες. Προσδιορίζοντας τις κύριες πηγές ευπάθειας, το πλαίσιο θέτει τα θεμέλια για τη συγκριτική ανάλυση της Ελλάδας, της Τουρκίας και της Αιγύπτου και ενημερώνει άμεσα την αξιολόγηση των αμυντικών δαπανών, των τομεακών κινδύνων, των οικονομικών εργαλείων και του πολιτικού διαλόγου.

Κεφάλαιο 3: Ανασκόπηση βιβλιογραφίας

Η μελέτη των υβριδικών απειλών έχει επεκταθεί σημαντικά την τελευταία δεκαετία, λόγω των αυξανόμενων γεωπολιτικών εντάσεων, της διάδοσης προηγμένων τεχνολογιών και της αυξανόμενης χρήσης μη στρατιωτικού καταναγκασμού στις διεθνείς υποθέσεις. Η έρευνα για την Ανατολική Μεσόγειο -αν και αυξάνεται- παραμένει κατακερματισμένη σε μελέτες ασφάλειας, πολιτικής οικονομίας και περιφερειακής ανάλυσης. Αυτό το κεφάλαιο εξετάζει την υπάρχουσα βιβλιογραφία, προσδιορίζει βασικούς τομείς συναίνεσης, επισημαίνει σημαντικές συζητήσεις και διαφωνίες και ασκεί κριτική στους περιορισμούς που στοχεύει να αντιμετωπίσει αυτή η διατριβή.

3.1 Σημεία σύγκλισης στη βιβλιογραφία

Ένα κυρίαρχο θέμα στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία είναι ότι οι υβριδικές απειλές λειτουργούν στην «γκρίζα ζώνη», σβήνοντας τα παραδοσιακά όρια μεταξύ πολέμου και ειρήνης. Ο Hoffman (2007) αρχικά αντιλήφθηκε τον υβριδικό πόλεμο ως ένα μείγμα συμβατικών, παράτυπων και κυβερνοεργαλείων που χρησιμοποιούνται ταυτόχρονα. Μεταγενέστερες μελέτες επέκτειναν αυτήν την ιδέα, υποδηλώνοντας ότι οι υβριδικές απειλές ευδοκούν σε νομική ασάφεια, χρησιμοποιώντας καταναγκασμό και επιρροή αντί για ανοιχτή βία (Brands, 2016 - Renz & Smith, 2016). Σύμφωνα με έγγραφα του NATO και της ΕΕ, οι υβριδικές απειλές είναι «πολλαπλού τομέα» και έχουν σχεδιαστεί σκόπιμα για να παραμένουν κάτω από το όριο της επίσημης σύγκρουσης.

Οι μελετητές συμφωνούν γενικά ότι οι υβριδικές στρατηγικές περιλαμβάνουν οικονομική χειραγώγηση, παραπληροφόρηση, δολιοφθορά και κυβερνοεπιθέσεις, εργαλεία ικανά να δημιουργήσουν στρατηγικά αποτελέσματα χωρίς να ενεργοποιήσουν μηχανισμούς συλλογικής άμυνας (Chinnvis, 2017). Αυτή η εννοιολογική συμφωνία είναι κρίσιμη για την κατανόηση του πώς οι υβριδικές τακτικές διαμορφώνουν τις εθνικές αντιδράσεις, ιδιαίτερα σε περιοχές με αλληλεπικαλυπτόμενες πολιτικές και οικονομικές ευπάθειες.

Η βιβλιογραφία δίνει συνεχώς έμφαση στην οικονομική διάσταση των υβριδικών απειλών. Οι Blackwill και Harris (2016) υποστηρίζουν ότι η σύγχρονη σύγκρουση είναι ολοένα και πιο γεωοικονομική, βασιζόμενη σε κυρώσεις, εμπορική μόχλευση, επενδυτική πίεση και ενεργειακές εξαρτήσεις για την επίτευξη πολιτικών στόχων. Οι Farrell και Newman (2019) αναπτύσσουν ομοίως την έννοια της «οπλικής αλληλεξάρτησης», περιγράφοντας πώς τα κράτη εκμεταλλεύονται τα παγκόσμια οικονομικά δίκτυα για να εξαναγκάσουν τους αντιπάλους.

Στην Ανατολική Μεσόγειο, οικονομικά μέσα όπως η ενεργειακή διπλωματία, οι θαλάσσιες διαφορές, τα τρωτά σημεία της αλυσίδας εφοδιασμού και ο επενδυτικός ανταγωνισμός παίζουν κεντρικούς ρόλους στις υβριδικές στρατηγικές. Μελέτη υπογραμμίζει πώς οι ενεργειακοί αγωγοί, οι διαμάχες για την ΑΟΖ και ο ανταγωνισμός για τα αποθέματα φυσικού αερίου δημιουργούν ευκαιρίες για υβριδική επιρροή (Stergiou, 2017). Η οικονομική πίεση χρησιμοποιείται συχνά για να συμπληρώσει τις πληροφοριακές ή στρατιωτικές τακτικές, ενισχύοντας την υβριδική φύση του απειλητικού περιβάλλοντος.

Η βιβλιογραφία ευθυγραμμίζεται έντονα με την ιδέα ότι οι υβριδικοί παράγοντες στοχεύουν τομείς με υψηλή οικονομική αξία, ενέργεια, τουρισμό, λιμάνια και χρηματοπιστωτικά συστήματα, επειδή η αναστάτωση σε αυτούς τους τομείς δημιουργεί δυσανάλογο πολιτικό αντίκτυπο (van der Lugt et al., 2013). Αυτό σχετίζεται άμεσα με το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα σχετικά με τους τομείς που είναι πιο ευάλωτοι σε υβριδικές απειλές.

Ένας άλλος τομέας συναίνεσης αφορά τη σχέση μεταξύ υβριδικών απειλών και αμυντικών δαπανών. Μια ποικιλία μελετών υποδηλώνει ότι ο υβριδικός καταναγκασμός οδηγεί σε αυξήσεις στους στρατιωτικούς προϋπολογισμούς, τα προγράμματα προμηθειών ή τις δαπάνες που σχετίζονται με την ασφάλεια (Dunne & Tian, 2013). Αυτό παρατηρείται στις αντιδράσεις της Ανατολικής Ευρώπης στις ρωσικές υβριδικές δραστηριότητες μετά το 2014, αλλά και στην Ανατολική Μεσόγειο, όπου οι αυξανόμενες εντάσεις σχετικά με τα θαλάσσια σύνορα και την εξερεύνηση ενέργειας ώθησαν την Ελλάδα, την Τουρκία και την Αίγυπτο να επεκτείνουν σημαντικά τους αμυντικούς προϋπολογισμούς τους (Rubin & Eiran, 2019).

Οι μελετητές υποστηρίζουν ότι οι υβριδικές απειλές δημιουργούν αβεβαιότητα, ωθώντας τις κυβερνήσεις να ενισχύσουν την αποτροπή ακόμη και όταν οι απειλές παραμένουν ασαφείς (Gaur, 2024). Αυτό συμβάλλει στην αυξανόμενη στρατικοποίηση περιοχών όπου η υβριδική πίεση είναι επίμονη. Η βιβλιογραφία, επομένως, υποστηρίζει το πρώτο ερευνητικό ερώτημα, δημιουργώντας μια σαφή σύνδεση μεταξύ των υβριδικών πιέσεων και των αυξημένων αμυντικών δαπανών.

3.2 Διαφωνίες και αντιπαραθέσεις

Παρόλο που οι μελετητές συμφωνούν σε γενικές γραμμές σχετικά με τη φύση των υβριδικών απειλών, αρκετές συζητήσεις παραμένουν άλυτες. Αυτές οι διαφωνίες είναι ιδιαίτερα

σημαντικές για την Ανατολική Μεσόγειο, όπου αμφισβητούνται τα εννοιολογικά όρια της υβριδικής συμπεριφοράς.

Είναι η Τουρκία ένας υβριδικός παράγοντας;

Μία από τις πιο σημαντικές συζητήσεις αφορά το αν η Τουρκία θα πρέπει να χαρακτηριστεί ως υβριδικός παράγοντας ή πρωτίστως ως στόχος υβριδικών τακτικών. Μερικοί μελετητές υποστηρίζουν ότι η Τουρκία έχει υιοθετήσει ολοένα και περισσότερο υβριδικές στρατηγικές, χρησιμοποιώντας οπλισμένη μετανάστευση, παραπληροφόρηση, ναυτικό καταναγκασμό και δυνάμεις πληρεξουσίων στη Λιβύη και τη Συρία για να επιδιώξει περιφερειακή επιρροή (Cohen & Shamci, 2022). Αυτή η προοπτική δίνει έμφαση στην δυναμική εξωτερική πολιτική της Τουρκίας και στην εξάρτησή της από μη επανδρωμένα αεροσκάφη, παραστρατιωτικά δίκτυα και ενημερωτικές εκστρατείες.

Άλλοι, ωστόσο, προειδοποιούν κατά του χαρακτηρισμού της Τουρκίας ως υβριδικού παράγοντα, υποστηρίζοντας ότι μια τέτοια γλώσσα υπεραπλουστεύει τη στρατηγική της στάση και την εξισώνει λανθασμένα με υβριδικό πόλεμο ρωσικού τύπου (Chinvis, 2017). Αυτοί οι μελετητές δίνουν έμφαση στο πολύπλοκο περιβάλλον ασφαλείας της Τουρκίας, υποδηλώνοντας ότι ορισμένες από τις ενέργειές της αντικατοπτρίζουν συμβατικές στρατιωτικές επιχειρήσεις ή διπλωματικούς ελιγμούς και όχι υβριδικές τακτικές.

Αυτή η συζήτηση σχετίζεται άμεσα με το τρίτο ερευνητικό ερώτημα, το οποίο διερευνά πώς οι κρατικοί παράγοντες χρησιμοποιούν οικονομικά εργαλεία σε υβριδικά πλαίσια. Εάν η Τουρκία είναι πράγματι ένας υβριδικός παράγοντας, η ενεργειακή διπλωματία, οι μεταναστευτικές πολιτικές και η επέκταση της αμυντικής βιομηχανίας γίνονται κεντρικά στοιχεία μελέτης περίπτωσης.

Είναι οι υβριδικές απειλές κυρίως ρωσικές ή ολοένα και περισσότερο περιφερειακές;

Μια δεύτερη σημαντική συζήτηση αφορά τη γεωγραφική και στρατηγική προέλευση των υβριδικών απειλών. Μεγάλο μέρος της βασικής βιβλιογραφίας επικεντρώθηκε στις ενέργειες της Ρωσίας στην Κριμαία, το Ντονμπάς και τα κράτη της Βαλτικής, οδηγώντας στην αντίληψη ότι ο υβριδικός πόλεμος είναι κυρίως ρωσικό φαινόμενο (Renz & Smith, 2016). Ωστόσο, πιο πρόσφατες μελέτες υποστηρίζουν ότι οι υβριδικές στρατηγικές υιοθετούνται πλέον ευρέως από περιφερειακούς παράγοντες με πολιτικές ή οικονομικές φιλοδοξίες, συμπεριλαμβανομένου του

Ιράν, της Τουρκίας, των ΗΑΕ, ακόμη και μη κρατικών οργανισμών όπως η Χεζμπολάχ (Cohen & Shamci, 2022).

Στην Ανατολική Μεσόγειο, οι υβριδικές τακτικές αντανάκλουν όλο και περισσότερο περιφερειακούς ανταγωνισμούς παρά μόνο την παρέμβαση μεγάλων δυνάμεων. Αυτή η διαφωνία υπογραμμίζει ένα κενό στη βιβλιογραφία: ενώ οι ρωσικές υβριδικές δραστηριότητες μελετώνται εκτενώς, πολύ λιγότερη ανάλυση επικεντρώνεται στις υβριδικές δυναμικές που προκύπτουν από τον ενδοπεριφερειακό ανταγωνισμό (Bilgic, 2015). Αυτό το κενό ενισχύει τη σημασία της τρέχουσας διατριβής, η οποία εξετάζει τις υβριδικές απειλές σε ένα περιφερειακό -όχι αμιγώς ρωσικό- πλαίσιο.

Οι υψηλότερες αμυντικές δαπάνες αποτρέπουν ή κλιμακώνουν τις εντάσεις;

Μια τρίτη συζήτηση αφορά τις στρατηγικές συνέπειες της αύξησης των αμυντικών δαπανών. Από τη μία πλευρά, ρεαλιστές μελετητές υποστηρίζουν ότι οι αυξανόμενοι αμυντικοί προϋπολογισμοί ενισχύουν την αποτροπή και μειώνουν την πιθανότητα κλιμάκωσης σηματοδοτώντας ετοιμότητα και αποφασιστικότητα (Smith Stegen, 2011). Από την άλλη πλευρά, κριτικοί και φιλελεύθεροι μελετητές προειδοποιούν ότι οι υψηλότερες στρατιωτικές δαπάνες μπορεί να επιδεινώσουν τα διλήμματα ασφαλείας, να αυξήσουν τους περιφερειακούς αγώνες εξοπλισμών και να προκαλέσουν αντίμετρα από αντίπαλα κράτη (Kollias et al., 2017).

Η εμπειρική έρευνα στην Ανατολική Μεσόγειο αντικατοπτρίζει αυτή τη διαφωνία. Ενώ ορισμένοι αναλυτές υποστηρίζουν ότι οι αυξημένες στρατιωτικές προμήθειες της Ελλάδας ενισχύουν την αποτροπή στο Αιγαίο, άλλοι υποστηρίζουν ότι η ταυτόχρονη τουρκική στρατικοποίηση κινδυνεύει να δημιουργήσει ένα σπειροειδές δίλημμα ασφαλείας. Ομοίως, οι μεγάλης κλίμακας εισαγωγές όπλων της Αιγύπτου εγείρουν ερωτήματα σχετικά με το εάν οι δαπάνες της καθοδηγούνται από γνήσιες ανάγκες ασφαλείας ή από πολιτικές σηματοδοσίες (Rubin & Eiran, 2019).

Αυτή η συζήτηση συνδέεται άμεσα με το πρώτο ερευνητικό ερώτημα σχετικά με τις οικονομικές συνέπειες των αμυντικών δαπανών. Η βιβλιογραφία δεν έχει καταλήξει σε συναίνεση σχετικά με το εάν οι αυξημένες δαπάνες μειώνουν στην πραγματικότητα τις υβριδικές πιέσεις ή συμβάλλουν στη μακροπρόθεσμη αστάθεια.

3.3 Βιβλιογραφία σχετικά με τις αμυντικές δαπάνες

Η σχέση μεταξύ των αμυντικών δαπανών, της οικονομικής απόδοσης και της εθνικής ασφάλειας έχει συζητηθεί εδώ και καιρό τόσο στις μελέτες ασφάλειας όσο και στην πολιτική οικονομία. Η βιβλιογραφία παρουσιάζει γενικά δύο ευρείες κατηγορίες επιδράσεων: θετικές επιπτώσεις οι οποίες δίνουν έμφαση στην εθνική ανάπτυξη ικανοτήτων και αποτροπής, και προκλήσεις οι οποίες υπογραμμίζουν το δημοσιονομικό και διαρθρωτικό κόστος που σχετίζεται με τις διαρκείς στρατιωτικές δαπάνες.

Ένα σημαντικό σύνολο ερευνών υποδηλώνει ότι οι αμυντικές δαπάνες μπορούν να δημιουργήσουν τεχνολογική καινοτομία, ιδιαίτερα όταν οι επενδύσεις επεκτείνονται σε πολιτικούς τομείς. Οι Dunne και Tian (2016) υποστηρίζουν ότι η στρατιωτική Έρευνα και Ανάπτυξη (E&A) έχει ιστορικά οδηγήσει σε εξελίξεις στις επικοινωνίες, την αεροδιαστημική και τις κυβερνοδυναμικές δυνατότητες. Το κλασικό έργο της Benoit (1978) διαπίστωσε ότι οι αμυντικές δαπάνες στις αναπτυσσόμενες χώρες συχνά συσχετίζονται με τον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό, αν και η σύγχρονη έρευνα σημειώνει ότι αυτό το αποτέλεσμα είναι άνισο. Στο πλαίσιο των υβριδικών απειλών, οι βελτιωμένες τεχνολογικές δυνατότητες μπορούν να ενισχύσουν την κυβερνοάμυνα, τη συλλογή πληροφοριών και την επιτήρηση, καθιστώντας τα κράτη πιο ανθεκτικά στον μη συμβατικό εξαναγκασμό (Horowitz & Pindyck, 2022).

Ένα άλλο ευρέως αναγνωρισμένο όφελος σχετίζεται με την απασχόληση. Οι αμυντικές βιομηχανίες τείνουν να είναι εντάσεως εργασίας, υποστηρίζοντας θέσεις εργασίας στη μηχανική, τη μεταποίηση, την εφοδιαστική και τις υπηρεσίες υψηλής ειδίκευσης. Ο Hartley (2012) υπογραμμίζει τον σταθεροποιητικό ρόλο των αμυντικών βιομηχανιών κατά τη διάρκεια οικονομικών υφέσεων, ιδίως σε χώρες με ισχυρή εγχώρια παραγωγή. Στην Ανατολική Μεσόγειο, τα προγράμματα εκσυγχρονισμού του ναυτικού και αεροδιαστημικού εξοπλισμού της Ελλάδας, οι αναπτυσσόμενες βιομηχανίες μη επανδρωμένων αεροσκαφών και ναυπηγικής της Τουρκίας και ο αναπτυσσόμενος τομέας αμυντικής βιομηχανίας της Αιγύπτου καταδεικνύουν πώς οι στρατιωτικές δαπάνες μπορούν να τονώσουν την απασχόληση και τους στόχους της βιομηχανικής πολιτικής (Kollias & Paleologou, 2016).

Από στρατηγικής άποψης, πολυάριθμοι μελετητές τονίζουν ότι οι αμυντικές δαπάνες μπορούν να ενισχύσουν την αποτροπή, ιδιαίτερα σε ασταθείς περιοχές. Ο Art (1980) υποστηρίζει ότι η στρατιωτική ικανότητα είναι κεντρικής σημασίας για την πρόληψη του εξαναγκασμού και τη διατήρηση της σταθερότητας της ισορροπίας δυνάμεων. Σε περιβάλλοντα

που διαμορφώνονται από υβριδικές πιέσεις, όπως οι κυβερνοεισβολές, η παραπληροφόρηση και ο θαλάσσιος εξαναγκασμός, οι αξιόπιστες αμυντικές ικανότητες μπορούν να μειώσουν την προθυμία ενός αντιπάλου να κλιμακώσει ή να εκμεταλλευτεί τα τρωτά σημεία. Για τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου που αντιμετωπίζουν αμφισβητούμενες ΑΟΖ, παράτυπες μεταναστευτικές ροές και κυβερνοδιαταραχές, οι αυξημένες επενδύσεις σε επιτήρηση, ναυτικά μέσα και ασφάλεια των συνόρων μπορούν επομένως να χρησιμεύσουν ως ένας ουσιαστικός παράγοντας σταθεροποίησης (Gaur, 2024).

Παρά τα οφέλη αυτά, η βιβλιογραφία υπογραμμίζει σημαντικούς οικονομικούς περιορισμούς που σχετίζονται με τις υψηλές αμυντικές δαπάνες. Μία από τις πιο τεκμηριωμένες προκλήσεις είναι το φαινόμενο του «εκτοπισμού», όπου οι στρατιωτικές δαπάνες μειώνουν τις πιστώσεις σε παραγωγικούς τομείς όπως η εκπαίδευση, η υγεία ή οι υποδομές. Οι Deger και Smith (1983) σημειώνουν ότι στις αναπτυσσόμενες οικονομίες, οι αμυντικοί προϋπολογισμοί συχνά εκτρέπουν πόρους από επενδύσεις που ενισχύουν την ανάπτυξη. Αυτό το ζήτημα είναι ιδιαίτερα σημαντικό στην Ελλάδα, η οποία ιστορικά έχει διαθέσει δυσανάλογα υψηλά επίπεδα ΑΕΠ στην άμυνα εις βάρος των κοινωνικών και αναπτυξιακών δαπανών (Kollias et al., 2017).

Οι διαρκείς αυξήσεις των αμυντικών δαπανών μπορούν επίσης να συμβάλουν στην αύξηση του δημόσιου χρέους. Οι Dunne και Tian (2016) δείχνουν ότι οι χώρες που αντιμετωπίζουν επίμονες απειλές για την ασφάλεια συχνά συσσωρεύουν μακροπρόθεσμα δημοσιονομικά βάρη λόγω των δαπανηρών κύκλων προμηθειών και του κόστους συντήρησης. Αυτές οι πιέσεις δεσμεύουν τα κράτη σε άκαμπτες δημοσιονομικές δεσμεύσεις, περιορίζοντας την ευελιξία για οικονομικές μεταρρυθμίσεις. Στην Ανατολική Μεσόγειο, οι δημοσιονομικοί περιορισμοί της Ελλάδας μετά την κρίση, οι πληθωριστικές πιέσεις της Τουρκίας και οι χρηματοδοτούμενες από χρέος προμήθειες της Αιγύπτου καταδεικνύουν τους κινδύνους που σχετίζονται με τις στρατιωτικοποιημένες πορείες δαπανών.

Αρκετές μελέτες υποστηρίζουν ότι όταν οι αμυντικές δαπάνες αυξάνονται, οι κυβερνήσεις συχνά μειώνουν τις δαπάνες κοινωνικής πρόνοιας, επιδεινώνοντας την ανισότητα. Οι Baldacci et al. (2005) διαπιστώνουν ότι οι υψηλότερες στρατιωτικές δαπάνες συνδέονται με χαμηλότερα αποτελέσματα στον κοινωνικό τομέα στις αναπτυσσόμενες χώρες. Αυτό το πρόβλημα είναι σχετικό με την τρέχουσα έρευνα, επειδή οι υβριδικές απειλές συχνά εκμεταλλεύονται τις κοινωνικές ευπάθειες, όπως η πόλωση, τα οικονομικά παράπονα ή οι αδύναμοι θεσμοί. Οι

μειωμένες κοινωνικές δαπάνες μπορούν επομένως να αυξήσουν έμμεσα την έκθεση σε υβριδική αποσταθεροποίηση.

Τέλος, η βιβλιογραφία επισημαίνει ένα παράδοξο: τα κράτη που επενδύουν σε μεγάλο βαθμό στην άμυνα αλλά παραμελούν την οικονομική διαφοροποίηση ενδέχεται να γίνουν πιο ευάλωτα στον οικονομικό καταναγκασμό. Το πλαίσιο της «οπλοποιημένης αλληλεξάρτησης» των Farrell και Newman (2019) υποδηλώνει ότι η δημοσιονομική πίεση και η διαρθρωτική εξάρτηση μπορούν να εκμεταλλευτούν οι αντίπαλοι μέσω κυρώσεων, οικονομικής πίεσης ή χειραγώγησης εμπορευμάτων. Αυτό συνδέεται άμεσα με την εστίαση της παρούσας μελέτης στις οικονομικές ευπάθειες και τις υβριδικές στρατηγικές.

3.4 Προσδιορισμένο κενό

Παρόλο που η υπάρχουσα βιβλιογραφία παρέχει ουσιαστική εικόνα για τις υβριδικές απειλές, τις αμυντικές δαπάνες και την περιφερειακή γεωπολιτική, παραμένει ένα σημαντικό κενό στη διασταύρωση της ανάλυσης υβριδικών απειλών, των πλαισίων πολιτικής οικονομίας και των εμπειρικών μελετών περίπτωσης που επικεντρώνονται ειδικά στην Ανατολική Μεσόγειο. Οι περισσότερες μελέτες αντιμετωπίζουν αυτές τις περιοχές μεμονωμένα και όχι με ολοκληρωμένο και συγκριτικό τρόπο, γεγονός που περιορίζει την κατανόησή μας για το πώς οι υβριδικές στρατηγικές επηρεάζουν τη λήψη οικονομικών αποφάσεων και τη συμπεριφορά των κρατών σε αυτήν την ολόενα και πιο αμφισβητούμενη περιοχή.

Αρχικά, η μελέτη για τις υβριδικές απειλές δίνει έμφαση σε μεγάλο βαθμό στις στρατιωτικές και πληροφοριακές διαστάσεις, που συχνά επικεντρώνονται στις ρωσικές ενέργειες στην Ανατολική Ευρώπη (Renz & Smith, 2016; Chivvis, 2017). Ενώ είναι πολύτιμη, αυτή η εστίαση έχει οδηγήσει σε περιορισμένη προσοχή στις οικονομικές συνιστώσες του υβριδικού πολέμου, όπως η εμπορική μόχλευση, οι ενεργειακές εξαρτήσεις, η επενδυτική πίεση ή οι πρακτικές καταναγκαστικής μετανάστευσης. Ακόμα λιγότερες μελέτες εξετάζουν πώς αυτά τα οικονομικά μέσα αλληλεπιδρούν με τους εγχώριους δημοσιονομικούς περιορισμούς, τις τομεακές ευπάθειες ή τις μακροπρόθεσμες διαρθρωτικές αδυναμίες. Έτσι, η διάσταση της πολιτικής οικονομίας των υβριδικών απειλών παραμένει ανεξερεύνητη.

Δεύτερον, η έρευνα που εφαρμόζει πλαίσια πολιτικής οικονομίας σε ζητήματα ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο τείνει να επικεντρώνεται στην ενεργειακή γεωπολιτική ή στις θαλάσσιες διαφορές. Η μελέτη του Stergiou (2017) παρέχει σημαντικό πλαίσιο, αλλά δεν αναλύει

πώς οι υβριδικές τακτικές διαμορφώνουν τη χάραξη οικονομικής πολιτικής, επηρεάζουν τις προτεραιότητες των αμυντικών δαπανών ή εκθέτουν τις χώρες σε οικονομική αποσταθεροποίηση. Η βιβλιογραφία σπάνια συνδέει τις υβριδικές στρατηγικές με αποτελέσματα όπως η συσσώρευση χρέους, οι μειωμένες κοινωνικές δαπάνες ή η αυξανόμενη εξάρτηση από την αμυντική βιομηχανία, τα οποία είναι όλα κεντρικά για την κατανόηση των ευρύτερων συνεπειών των υβριδικών απειλών.

Τρίτον, υπάρχει έλλειψη συγκριτικών μελετών περίπτωσης που εστιάζουν στην Ελλάδα, την Τουρκία και την Αίγυπτο σε ένα ενιαίο αναλυτικό πλαίσιο. Οι υπάρχουσες εργασίες συνήθως αναλύουν αυτά τα κράτη μεμονωμένα ή σε σχέση με τον ανταγωνισμό των μεγάλων δυνάμεων, αλλά όχι συγκριτικά μέσα από το πρίσμα της υβριδικής πολιτικής οικονομίας. Ως αποτέλεσμα, τα πρότυπα ευπάθειας, οι πολιτικές αντιδράσεις και η τομεακή έκθεση παραμένουν ανεπαρκώς χαρτογραφημένα σε ολόκληρη την περιοχή.

Τέλος, η βιβλιογραφία δεν διαθέτει διαχρονικές αναλύσεις για το πώς εξελίσσονται οι αμυντικές δαπάνες ως απάντηση στις υβριδικές πιέσεις και πώς αυτές οι δαπάνες επηρεάζουν τη μακροοικονομική σταθερότητα και τη διακυβέρνηση. Ενώ οι μελετητές έχουν εξετάσει τους στρατιωτικούς προϋπολογισμούς, σπάνια έχουν συνδέσει αυτές τις τάσεις με τον υβριδικό καταναγκασμό ή με στρατηγικές οικονομικής ανθεκτικότητας.

Η παρούσα διατριβή καλύπτει αυτά τα κενά προσφέροντας μια συγκριτική ανάλυση πολιτικής οικονομίας των υβριδικών απειλών στην Ανατολική Μεσόγειο, ενσωματώνοντας θεωρητικές προοπτικές, δημοσιονομικά πρότυπα και εμπειρικά στοιχεία. Συνδέοντας τις υβριδικές στρατηγικές με τα οικονομικά αποτελέσματα σε βασικούς περιφερειακούς παράγοντες, παρέχει μια πιο ολιστική κατανόηση του πώς οι υβριδικές απειλές αναδιαμορφώνουν την ασφάλεια, τη διακυβέρνηση και τη χάραξη οικονομικής πολιτικής.

Κεφάλαιο 4: Μεθοδολογία

Η μεθοδολογία αυτής της διατριβής έχει σχεδιαστεί για να αντιμετωπίσει συστηματικά τα τέσσερα ερευνητικά ερωτήματα συνδυάζοντας θεωρητική γνώση, εμπειρικά στοιχεία και συγκριτική ανάλυση. Δεδομένης της πολυπλοκότητας των υβριδικών απειλών και της αλληλεπίδρασής τους με οικονομικές μεταβλητές, υιοθετείται ένας σχεδιασμός συγκριτικής μελέτης περίπτωσης μεικτών μεθόδων. Αυτό το κεφάλαιο περιγράφει τον σχεδιασμό της έρευνας,

τη λογική επιλογής περιπτώσεων και τα μεθοδολογικά εργαλεία που χρησιμοποιούνται για την ανάλυση της πολιτικής οικονομίας των υβριδικών απειλών στην Ανατολική Μεσόγειο.

4.1 Σχεδιασμός έρευνας

Αυτή η έρευνα χρησιμοποιεί μια συγκριτική προσέγγιση μελέτης περίπτωσης που εστιάζει στην Ελλάδα, την Τουρκία και την Αίγυπτο. Η συγκριτική ανάλυση είναι ιδιαίτερα κατάλληλη για τη μελέτη των υβριδικών απειλών, οι οποίες είναι πολυδιάστατες, εξαρτώνται από το πλαίσιο και διαμορφώνονται από τους πολιτικούς θεσμούς, τις οικονομικές δομές και το γεωπολιτικό περιβάλλον ενός κράτους. Μια ανάλυση μίας μόνο περίπτωσης δεν θα μπορούσε να καταγράψει την ποικιλομορφία στον τρόπο με τον οποίο διαφορετικά κράτη βιώνουν υβριδικές πιέσεις ή προσαρμόζουν τις αμυντικές τους δαπάνες και τις στρατηγικές ανθεκτικότητας. Αντίθετα, η συγκριτική προσέγγιση καθιστά δυνατό τον εντοπισμό γενικευμένων προτύπων ευπάθειας και ανθεκτικότητας, την εξέταση αποκλινοσών αντιδράσεων στις αμυντικές δαπάνες και την διερεύνηση των αιτιωδών μηχανισμών που συνδέουν τις οικονομικές δομές με την έκθεση σε υβριδικές απειλές.

Ο σχεδιασμός βασίζεται στις αρχές ελεγχόμενης σύγκρισης του Lijphart, οι οποίες τονίζουν τη σημασία της επιλογής θεωρητικά σχετικών περιπτώσεων και της ανάλυσής τους με δομημένο τρόπο. Αυτή η μεθοδολογική βάση επιτρέπει στη μελέτη να ελέγξει εάν παρόμοιες μορφές υβριδικής πίεσης, όπως ο ενεργειακός καταναγκασμός, η μετανάστευση με όπλα ή η εξάρτηση από την αμυντική βιομηχανία, παράγουν διαφορετικά οικονομικά ή πολιτικά αποτελέσματα ανάλογα με τις εγχώριες θεσμικές ρυθμίσεις. Διευκολύνει επίσης μια πιο ακριβή κατανόηση του τρόπου με τον οποίο τα κράτη αναπτύσσουν ή αντιδρούν σε υβριδικές στρατηγικές εντός ενός κοινού γεωπολιτικού πλαισίου.

Δεδομένης της φύσης των ερευνητικών ερωτημάτων, ιδίως εκείνων που αφορούν οικονομικούς δείκτες, τάσεις αμυντικών δαπανών και πολιτικές αφηγήσεις, η μελέτη υιοθετεί μια προσέγγιση μικτών μεθόδων που ενσωματώνει ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία. Το ποσοτικό στοιχείο αποτελείται από σύνολα δεδομένων αμυντικών δαπανών από το SIPRI, το NATO και τις εθνικές στατιστικές αρχές, σε συνδυασμό με μακροοικονομικούς δείκτες όπως τα επίπεδα του ΑΕΠ, οι λόγοι χρέους, η τομεακή σύνθεση και τα δημοσιονομικά ισοζύγια. Πρόσθετα δεδομένα για τις εμπορικές σχέσεις, την ενεργειακή εξάρτηση και τις στρατιωτικές προμήθειες υποστηρίζουν την εξέταση των οικονομικών τρωτών σημείων και των υβριδικών εργαλείων. Οι

γραφικές και στατιστικές αναλύσεις των τάσεων των αμυντικών δαπανών κατά την τελευταία δεκαετία επιτρέπουν στη διατριβή να εντοπίσει συσχετίσεις μεταξύ των υβριδικών εντάσεων και των προσαρμογών δημοσιονομικής ή αμυντικής πολιτικής. Αυτά τα ποσοτικά στοιχεία αποτελούν την εμπειρική βάση για την αντιμετώπιση του πρώτου ερευνητικού ερωτήματος σχετικά με τον οικονομικό αντίκτυπο των αμυντικών δαπανών.

Το ποιοτικό στοιχείο βασίζεται σε ένα ευρύ φάσμα πηγών, συμπεριλαμβανομένων στρατηγικών εθνικής ασφάλειας, λευκών βιβλίων άμυνας, αξιολογήσεων απειλών της ΕΕ και του NATO και ακαδημαϊκής βιβλιογραφίας σχετικά με τον υβριδικό πόλεμο στην περιοχή. Ενσωματώνει επίσης ρεπορτάζ των μέσων ενημέρωσης, κοινοβουλευτικές συζητήσεις και δημόσιες δηλώσεις πολιτικών και στρατιωτικών ελίτ. Αυτό το υλικό παρέχει πληροφορίες για το πώς οι υβριδικές απειλές κατασκευάζονται κοινωνικά, πλαισιώνονται πολιτικά και ερμηνεύονται από βασικούς υπεύθυνους λήψης αποφάσεων. Εξετάζοντας τον λόγο και τις πολιτικές αφηγήσεις, η ποιοτική ανάλυση συμβάλλει άμεσα στην απάντηση του τρίτου και του τέταρτου ερευνητικού ερωτήματος, τα οποία επικεντρώνονται στη χρήση οικονομικών εργαλείων και στην πολιτική ερμηνεία των υβριδικών τακτικών.

Η ενσωμάτωση αυτών των δύο μεθοδολογικών κλώνων επιτυγχάνεται μέσω τριγωνοποίησης. Με τη διασταύρωση δεδομένων τεκμηρίωσης, στατιστικών και λόγου, η μελέτη ενισχύει την αξιοπιστία και την εγκυρότητα των ευρημάτων της. Η τριγωνοποίηση είναι ιδιαίτερα απαραίτητη για την έρευνα σχετικά με τις υβριδικές απειλές, όπου η ασάφεια, η χειραγώγηση πληροφοριών και η μυστική δράση συχνά αποκρύπτουν τις αιτιώδεις σχέσεις. Ο συνδυασμός ποσοτικών τάσεων και ποιοτικών ερμηνειών παρέχει επομένως μια πιο ολοκληρωμένη και ισχυρή κατανόηση της πολιτικής οικονομίας της υβριδικής σύγκρουσης.

4.2 Αιτιολόγηση επιλογής περιπτώσεων

Η επιλογή της Ελλάδας, της Τουρκίας και της Αιγύπτου ως μελέτες περιπτώσεων καθοδηγείται από τη θεωρητική συνάφεια και την εμπειρική ποικιλομορφία. Και τα τρία κράτη επηρεάζονται σημαντικά από υβριδικές τακτικές, αλλά βιώνουν αυτές τις πιέσεις με διαφορετικούς τρόπους. Η Ελλάδα αντιμετωπίζει επιχειρήσεις παραπληροφόρησης, κυβερνοεπιθέσεις και οπλισμένη μετανάστευση, που προκύπτουν σε μεγάλο βαθμό από τις περιφερειακές εντάσεις στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο. Η Τουρκία αντιμετωπίζει υβριδικές πιέσεις, αλλά χρησιμοποιεί επίσης υβριδικά εργαλεία, όπως ενεργειακή μόχλευση,

διαχείριση της μετανάστευσης και στρατηγική χρήση της αμυντικής-βιομηχανικής της βάσης. Αυτός ο διπλός ρόλος ως στόχος και ως εκκινήτης υβριδικών στρατηγικών την καθιστά μια αναλυτικά πολύτιμη περίπτωση. Η Αίγυπτος αντιμετωπίζει υβριδικές προκλήσεις που σχετίζονται με την τρομοκρατία, τα άτυπα δίκτυα και την ενεργειακή γεωπολιτική, με αυξανόμενη σημασία λόγω του ρόλου της σε περιφερειακά θαλάσσια και ενεργειακά έργα. Η κοινή έκθεση των τριών χωρών σε υβριδική δραστηριότητα δημιουργεί ένα κοινό αναλυτικό υπόβαθρο, ενώ οι διαφορετικές εμπειρίες τους επιτρέπουν ουσιαστική σύγκριση.

Οι περιπτώσεις αντιπροσωπεύουν επίσης τρία ξεχωριστά πολιτικά συστήματα. Η ενοποιημένη κοινοβουλευτική δημοκρατία της Ελλάδας έρχεται σε έντονη αντίθεση με το ολοένα και πιο συγκεντρωτικό προεδρικό σύστημα της Τουρκίας και το αυταρχικό μοντέλο διακυβέρνησης της Αιγύπτου. Αυτές οι θεσμικές διαφορές διαμορφώνουν την ευπάθεια κάθε χώρας στις υβριδικές πιέσεις, τις δημοσιονομικές και αμυντικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων και την ευρύτερη οικονομική της ανθεκτικότητα. Παρέχουν επίσης αναλυτική μόχλευση για την αξιολόγηση του τρόπου με τον οποίο οι πολιτικές δομές μεσολαβούν στον αντίκτυπο των υβριδικών απειλών.

Από οικονομικής και στρατιωτικής άποψης, οι τρεις χώρες παρουσιάζουν σημαντικές διακυμάνσεις. Η οικονομία της Ελλάδας εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον τουρισμό και παραμένει περιορισμένη από το υψηλό δημόσιο χρέος. Η Τουρκία διαθέτει μια πιο διαφοροποιημένη βιομηχανική βάση, έναν ταχέως αναπτυσσόμενο αμυντικό-βιομηχανικό τομέα και μεγαλύτερη δημοσιονομική ικανότητα. Η οικονομία της Αιγύπτου διαμορφώνεται από δημογραφικές πιέσεις, παραγωγή ενέργειας και στρατηγική εξάρτηση από εξωτερική χρηματοδότηση. Αυτές οι διαφορές καθιστούν δυνατό τον εντοπισμό των συγκεκριμένων οικονομικών τομέων που είναι πιο ευάλωτοι σε υβριδικά εργαλεία και την αξιολόγηση του τρόπου με τον οποίο η οικονομική δομή διαμορφώνει τη στρατηγική αντίδραση. Επιτρέπουν επίσης στη μελέτη να αξιολογήσει διαφορετικές αμυντικές-βιομηχανικές ικανότητες, πρότυπα προμηθειών και εξωτερικές εξαρτήσεις.

Συνδυάζοντας μικτές μεθόδους με έναν προσεκτικά δομημένο συγκριτικό σχεδιασμό, η μεθοδολογία διασφαλίζει ότι η διατριβή παρέχει μια αυστηρή και ολοκληρωμένη ανάλυση του τρόπου με τον οποίο οι υβριδικές απειλές αλληλεπιδρούν με την οικονομική και πολιτική δυναμική σε όλη την Ανατολική Μεσόγειο.

4.3 Πηγές δεδομένων

Η εμπειρική βάση αυτής της διατριβής βασίζεται σε έναν συνδυασμό ποσοτικών συνόλων δεδομένων, θεσμικών εκθέσεων και ποιοτικής ακαδημαϊκής βιβλιογραφίας που αποτυπώνουν συνολικά την πολυδιάστατη φύση των υβριδικών απειλών στην Ανατολική Μεσόγειο. Η κύρια ποσοτική πηγή για τις αμυντικές δαπάνες και τη στρατιωτική ικανότητα είναι το Διεθνές Ινστιτούτο Έρευνας για την Ειρήνη της Στοκχόλμης (SIPRI), το οποίο παρέχει μακροπρόθεσμα, τυποποιημένα δεδομένα στρατιωτικών δαπανών για την Ελλάδα, την Τουρκία και την Αίγυπτο. Τα σύνολα δεδομένων του SIPRI είναι ιδιαίτερα πολύτιμα επειδή επιτρέπουν τη διακρατική σύγκριση και καλύπτουν κατηγορίες δαπανών όπως προσωπικό, προμήθειες, έρευνα και ανάπτυξη και στρατιωτική βοήθεια. Αυτά τα στοιχεία συμπληρώνονται από τους εθνικούς προϋπολογισμούς άμυνας που δημοσιεύονται ετησίως από τα υπουργεία άμυνας ή τις εθνικές στατιστικές αρχές των τριών κρατών. Όπου υπάρχουν αποκλίσεις μεταξύ του SIPRI και των εθνικών πηγών, συχνά λόγω διαφορών ταξινόμησης ή δαπανών εκτός προϋπολογισμού, η ανάλυση επισημαίνει τέτοια κενά και βασίζεται σε τριγωνοποιημένες εκτιμήσεις.

Οι μακροοικονομικοί δείκτες προέρχονται κυρίως από την Παγκόσμια Τράπεζα, συμπεριλαμβανομένων των ρυθμών αύξησης του ΑΕΠ, των επιπέδων δημόσιου χρέους, των τομεακών συνεισφορών στο εθνικό εισόδημα και των δεδομένων του ισοζυγίου πληρωμών. Αυτοί οι δείκτες επιτρέπουν στη διατριβή να αναλύσει την οικονομική ικανότητα των κρατών να απορροφήσουν αυξήσεις στις αμυντικές δαπάνες ή να διατηρήσουν πιέσεις ασφαλείας που σχετίζονται με τα υβριδικά. Πρόσθετα οικονομικά δεδομένα προέρχονται από διεθνείς οργανισμούς όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), το οποίο παρέχει δημοσιονομικές προοπτικές και διαρθρωτικές αναλύσεις σχετικές με τις οικονομικές ευπάθειες που προσδιορίζονται στα ερευνητικά ερωτήματα.

Οι θεσμικές πηγές, συμπεριλαμβανομένων των εκθέσεων από την Ευρωπαϊκή Ένωση, το NATO και τα Ηνωμένα Έθνη, προσφέρουν κρίσιμες ποιοτικές και ημι-ποσοτικές γνώσεις σχετικά με τη δραστηριότητα των υβριδικών απειλών. Αυτά τα ιδρύματα δημοσιεύουν τακτικά αξιολογήσεις της περιφερειακής ασφάλειας, των μεταναστευτικών ροών, της δραστηριότητας παραπληροφόρησης και των ενεργειακών κινδύνων, οι οποίες βοηθούν στον εντοπισμό συγκεκριμένων περιστατικών και προτύπων που σχετίζονται με την Ανατολική Μεσόγειο. Οι βάσεις δεδομένων του ενεργειακού τομέα, όπως αυτές που διατηρούνται από τον Διεθνή Οργανισμό Ενέργειας (IEA), τα περιφερειακά παρατηρητήρια ενέργειας και τα εθνικά υπουργεία

ενέργειας, παρέχουν δεδομένα σχετικά με τις διαδρομές των αγωγών, την ικανότητα LNG, τις ενεργειακές εξαρτήσεις και τα τρωτά σημεία συμφόρησης. Αυτές οι πηγές είναι θεμελιώδεις για την ανάλυση οικονομικών εργαλείων που χρησιμοποιούνται σε υβριδικές συγκρούσεις, όπως ο ενεργειακός καταναγκασμός ή η επιρροή στις υποδομές.

Τέλος, οι ακαδημαϊκές δημοσιεύσεις, τα έγγραφα πολιτικής και οι αναλύσεις ομάδων προβληματισμού αποτελούν την βασική ποιοτική βάση για την ερμηνεία των υβριδικών επιχειρήσεων, την κατανόηση των πολιτικών αφηγήσεων και την εννοιολογική διαμόρφωση θεωρητικών πλαισίων. Ακαδημαϊκοί όπως οι Hoffman, Galeotti, Renz και Mylonas παρέχουν θεμελιώδες έργο σχετικά με τον υβριδικό πόλεμο και την οικονομική πολιτική χάραξη, ενώ έρευνα ανά περιοχή από ιδρύματα όπως το Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ) και το Ινστιτούτο Μέσης Ανατολής εμπλουτίζει την ανάλυση με τοπική εμπειρογνομοσύνη. Ο συνδυασμός συνόλων δεδομένων, θεσμικών αξιολογήσεων και ακαδημαϊκής βιβλιογραφίας διασφαλίζει μια ολοκληρωμένη αποδεικτική βάση για τη διατριβή.

4.4 Αναλυτικό πλαίσιο

Το αναλυτικό πλαίσιο ενσωματώνει ποσοτικές και ποιοτικές μεθόδους για την αξιολόγηση των αλλαγών στις αμυντικές δαπάνες, των τομεακών τρωτών σημείων, των περιστατικών υβριδικών απειλών και της ανάπτυξης οικονομικών εργαλείων από κρατικούς και μη κρατικούς φορείς. Οι αλλαγές στις αμυντικές δαπάνες μετρώνται παρακολουθώντας την ετήσια διακύμανση των στρατιωτικών δαπανών ως ποσοστό του ΑΕΠ και ως απόλυτες εθνικές δαπάνες. Αυτές οι αλλαγές συσχετίζονται με βασικά επεισόδια υβριδικών απειλών, όπως η κλιμάκωση στην Ανατολική Μεσόγειο το 2019-2020 ή οι σημαντικές κυβερνοεπιθέσεις, για να αξιολογηθεί εάν η υβριδική πίεση οδηγεί σε μετρήσιμες αυξήσεις στους αμυντικούς προϋπολογισμούς. Η διαχρονική ανάλυση τάσεων επιτρέπει στη μελέτη να εντοπίσει διαρθρωτικά πρότυπα, όπως το εάν οι αιχμές των αμυντικών δαπανών είναι προσωρινές αντιδράσεις ή διαρκείς στρατηγικές μετατοπίσεις.

Η ευπάθεια των οικονομικών τομέων αξιολογείται εξετάζοντας τη συμβολή τους στο ΑΕΠ, την έκθεσή τους σε εξωτερικούς κραδασμούς και την ευαισθησία τους σε υβριδικές τακτικές. Για παράδειγμα, ο τουριστικός τομέας της Ελλάδας αναλύεται σε σχέση με την παραπληροφόρηση ή τις διαταραχές που σχετίζονται με τη μετανάστευση, ενώ οι ενεργειακοί και αμυντικοί-βιομηχανικοί τομείς της Τουρκίας αξιολογούνται ως προς τη στρατηγική τους μόχλευση και εξάρτηση. Οι τομείς ενέργειας και θαλάσσιας εφοδιαστικής της Αιγύπτου

αξιολογούνται στο πλαίσιο των κινδύνων υποδομών και των γεωπολιτικών σημείων συμφόρησης. Η ευπάθεια επομένως τίθεται σε λειτουργία μέσω μιας συνδυασμένης ερμηνείας της οικονομικής ευθραυστότητας, της πολιτικής ευαισθησίας και της δομικής εξάρτησης.

Τα περιστατικά υβριδικών απειλών εντοπίζονται μέσω τριγωνοποιημένης αναφοράς από θεσμικές πηγές, ακαδημαϊκές μελέτες και τεκμηρίωση των μέσων ενημέρωσης. Τα περιστατικά κατηγοριοποιούνται χρησιμοποιώντας μια προσαρμοσμένη έκδοση της τυπολογίας του Υβριδικού Κυττάρου Σύντηξης της ΕΕ, διακρίνοντας μεταξύ κυβερνοεπιθέσεων, εκστρατειών παραπληροφόρησης, οπλισμένης μετανάστευσης, ενεργειακού καταναγκασμού και επιρροής της αμυντικής βιομηχανίας. Ενώ τα δεδομένα περιστατικών δεν μπορούν να ποσοτικοποιηθούν με απόλυτη ακρίβεια, η δομημένη ταξινόμηση επιτρέπει τη συγκριτική αξιολόγηση μεταξύ περιπτώσεων.

Τα οικονομικά εργαλεία που χρησιμοποιούνται από κρατικούς και μη κρατικούς φορείς αναλύονται μέσω της ανίχνευσης διαδικασιών και της ανάλυσης εγγράφων. Αυτό περιλαμβάνει την εξέταση του τρόπου με τον οποίο οι φορείς εφαρμόζουν κυρώσεις, ενεργειακή μόχλευση, επενδυτική επιρροή ή παραπληροφόρηση για την επίτευξη στρατηγικών στόχων. Με την αντιστοίχιση συγκεκριμένων υβριδικών εργαλείων με τις οικονομικές τους επιπτώσεις, το πλαίσιο συνδέει άμεσα κάθε εργαλείο με τα ευρύτερα ερευνητικά ερωτήματα σχετικά με την πολιτική οικονομία και τις υβριδικές τακτικές.

4.5 Περιορισμοί

Παρά την ευρωστία του σχεδιασμού μικτών μεθόδων, πρέπει να αναγνωριστούν αρκετοί μεθοδολογικοί περιορισμοί. Η πιο σημαντική πρόκληση έγκειται στην ποσοτικοποίηση υβριδικών επιχειρήσεων, πολλές από τις οποίες είναι μυστικές, αμφισβητήσιμες ή ανεπαρκώς τεκμηριωμένες. Οι κυβερνοεπιθέσεις, οι ροές παραπληροφόρησης και οι επιχειρήσεις πληροφοριών συχνά αποκρύπτονται σκόπιμα, καθιστώντας δύσκολη τη μέτρηση της κλίμακας ή του αντίκτυπού τους. Ως αποτέλεσμα, η ανάλυση μερικές φορές βασίζεται σε μερικούς ή έμμεσους δείκτες, οι οποίοι μπορεί να περιορίσουν την ακρίβεια.

Η αδιαφάνεια των δεδομένων παρουσιάζει έναν ακόμη περιορισμό, ιδίως όσον αφορά την Τουρκία και την Αίγυπτο. Και τα δύο κράτη διατηρούν ποικίλους βαθμούς μυστικότητας σχετικά με τους αμυντικούς προϋπολογισμούς, τις στρατιωτικές προμήθειες και τις ενεργειακές

συμφωνίες. Οι δαπάνες εκτός προϋπολογισμού, οι απόρρητες δαπάνες και οι δραστηριότητες των κρατικών επιχειρήσεων περιπλέκουν περαιτέρω τις προσπάθειες για την ακριβή μέτρηση των οικονομικών επιπτώσεων που σχετίζονται με την άμυνα. Αυτοί οι περιορισμοί απαιτούν προσεκτική ερμηνεία και διασταύρωση πολλαπλών πηγών.

Τέλος, οι εκθέσεις πολιτικής από την ΕΕ, το NATO και τις εθνικές κυβερνήσεις ενδέχεται να περιέχουν προκαταλήψεις, που συχνά αντανakλούν θεσμικές ή πολιτικές προτεραιότητες. Αυτά τα έγγραφα ενδέχεται να υπερτονίζουν συγκεκριμένες απειλές ή να υποτιμούν άλλες. Η διατριβή αντιμετωπίζει αυτόν τον κίνδυνο τριγωνοποιώντας τις εκθέσεις πολιτικής με ανεξάρτητες ακαδημαϊκές αναλύσεις και έρευνες των μέσων ενημέρωσης, αλλά κάποιος βαθμός ερμηνευτικής προκατάληψης είναι αναπόφευκτος.

Κεφάλαιο 5: Μελέτες περιπτώσεων

5.1 Ελλάδα

Η Ελλάδα προσφέρει ένα αποκαλυπτικό παράδειγμα για την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι υβριδικές απειλές αλληλεπιδρούν με την οικονομική ευθραυστότητα και τις επιταγές ασφαλείας στην Ανατολική Μεσόγειο. Από το 2010, η χώρα έχει αντιμετωπίσει τη διπλή πρόκληση μιας σοβαρής κρίσης δημόσιου χρέους και της κλιμάκωσης των περιφερειακών εντάσεων, ιδίως με την Τουρκία. Αυτή η συγκυρία δημιούργησε μια κατάσταση στην οποία οι υβριδικές απειλές που κυμαίνονται από τις οπλισμένες μεταναστευτικές ροές έως τις κυβερνοεισβολές και τον ενεργειακό ανταγωνισμό, διασταυρώνονται άμεσα με τους δημοσιονομικούς περιορισμούς της Ελλάδας και αναγκάζουν στρατηγικές αναπροσαρμογές στις αμυντικές δαπάνες. Η ελληνική περίπτωση καταδεικνύει πώς οι υβριδικές πιέσεις μπορούν να ενισχύσουν τις οικονομικές ευπάθειες και να διαμορφώσουν τη συμπεριφορά εθνικής ασφάλειας για παρατεταμένο χρονικό διάστημα (Kollias et al., 2016).

Μία από τις πιο ορατές υβριδικές πιέσεις που αντιμετώπισε η Ελλάδα αφορά τη μετανάστευση, ιδιαίτερα κατά την περίοδο 2015-2020. Πολυάριθμες ευρωπαϊκές εκθέσεις τεκμηρίωσαν τη χρήση των μεταναστευτικών ροών ως εργαλείο πολιτικής μόχλευσης από την Τουρκία, κυρίως κατά τη διάρκεια της κρίσης του Έβρου τον Μάρτιο του 2020, όταν οι τουρκικές αρχές ενθάρρυναν ανοιχτά τους μετανάστες να διασχίσουν τα ελληνικά χερσαία σύνορα (European Commission, 2020). Σε αυτό το πλαίσιο, η μετανάστευση λειτούργησε ως ένα υβριδικό

μέσο που συνδύαζε ανθρωπιστικές, πολιτικές και καταναγκαστικές διαστάσεις, ασκώντας πίεση όχι μόνο στην ασφάλεια των συνόρων της Ελλάδας αλλά και στα τοπικά διοικητικά συστήματα και τα δημόσια οικονομικά. Αυτές οι πιέσεις απαιτούσαν αυξημένη χρηματοδότηση για την προστασία των συνόρων, την επιτήρηση και τους μηχανισμούς αντιμετώπισης έκτακτης ανάγκης, ακόμη και όταν η Ελλάδα αγωνιζόταν με τις δεσμεύσεις λιτότητας (Theodoropoulou, 2022).

Οι κυβερνοεπιθέσεις αντιπροσωπεύουν επίσης μια αυξανόμενη υβριδική πρόκληση. Ιστότοποι της ελληνικής κυβέρνησης, υπουργεία και τράπεζες έχουν κατά καιρούς γίνει στόχος κυβερνοεπιθέσεων που αποδίδονται σε φιλοτουρκικές ομάδες χάκερ, ιδιαίτερα σε περιόδους γεωπολιτικής έντασης, όπως οι αντιπαραθέσεις στην Ανατολική Μεσόγειο το 2019 και το 2020. Αν και τα περισσότερα περιστατικά προκάλεσαν περιορισμένες υλικές ζημιές, συνέβαλαν σε μια αυξημένη αντίληψη ευαλωτότητας και ώθησαν νέες επενδύσεις σε ικανότητες κυβερνοάμυνας. Οι ακαδημαϊκές αναλύσεις σημειώνουν ότι αυτές οι επιχειρήσεις ταιριάζουν στο ευρύτερο μοτίβο των τακτικών της γκρίζας ζώνης που επιδιώκουν να διαταράξουν την πολιτική επικοινωνία και να διαβρώσουν την εμπιστοσύνη του κοινού χωρίς να ξεπεράσουν το όριο της ένοπλης σύγκρουσης (Kyriakidis, 2025).

Ο ενεργειακός ανταγωνισμός αποτελεί μια τρίτη σημαντική υβριδική πίεση που διαμορφώνει τη συμπεριφορά ασφαλείας της Ελλάδας. Η ανακάλυψη υπεράκτιων κοιτασμάτων φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο και οι επακόλουθες προσπάθειες οριοθέτησης αποκλειστικών οικονομικών ζωνών (ΑΟΖ) ενέτειναν τις ελληνοτουρκικές διαμάχες (Chrysochou & Dalaklis, 2018). Η ανάπτυξη ερευνητικών σκαφών από την Τουρκία, συνοδευόμενων από ναυτικές συνοδείες σε αμφισβητούμενα ύδατα μεταξύ 2018 και 2020, αποτέλεσε παράδειγμα μιας υβριδικής στρατηγικής που συνδυάζει νομική αμφισβήτηση, στρατιωτική σηματοδότηση και οικονομικό καταναγκασμό. Για την Ελλάδα, αυτές οι ενέργειες έθεσαν ανησυχίες σχετικά με την προστασία κρίσιμων υποδομών, τη θαλάσσια σταθερότητα και το μέλλον της στρατηγικής της για την ενεργειακή διαφοροποίηση. Ως αποτέλεσμα, η ελληνική κυβέρνηση αύξησε τα προγράμματα ναυτικού εκσυγχρονισμού και επιτάχυνε την προμήθεια τεχνολογιών επιτήρησης (Kollias et al., 2021).

Σε αυτό το πλαίσιο, οι αμυντικές δαπάνες της Ελλάδας από το 2010 έως το 2024 αντικατοπτρίζουν μια εξελισσόμενη αλληλεπίδραση μεταξύ οικονομικών περιορισμών και κλιμακούμενων υβριδικών πιέσεων. Κατά τα πρώτα χρόνια της κρίσης χρέους (2010–2014), οι αμυντικές δαπάνες μειώθηκαν σημαντικά τόσο σε απόλυτους όρους όσο και ως ποσοστό του ΑΕΠ

(Dimitraki & Kartsaklas, 2017). Σύμφωνα με τα μακροπρόθεσμα δεδομένα τάσεων του SIPRI (2024), η Ελλάδα μείωσε τον στρατιωτικό προϋπολογισμό της κατά περισσότερο από 30% κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, κυρίως λόγω των εξωτερικά επιβληθέντων μέτρων λιτότητας και του περιορισμένου δημοσιονομικού χώρου. Παρά τις μειώσεις αυτές, η Ελλάδα διατήρησε έναν από τους υψηλότερους λόγους άμυνας προς ΑΕΠ στην ΕΕ, υπογραμμίζοντας τη διαρκή σημασία των ανησυχιών για την εθνική ασφάλεια.

Μετά το 2016, και ιδιαίτερα μετά την κρίση της Ανατολικής Μεσογείου 2019–2020, οι ελληνικές αμυντικές δαπάνες σημείωσαν αξιοσημείωτη ανάκαμψη. Τα δεδομένα τάσεων του SIPRI (2024) δείχνουν σταθερή αύξηση, με το 2021 και το 2022 να παρουσιάζουν μερικές από τις υψηλότερες αυξήσεις σε ετήσια βάση στην Ευρώπη. Αυτές οι αυξήσεις προήλθαν από εκτεταμένα προγράμματα προμηθειών, συμπεριλαμβανομένης της απόκτησης γαλλικών μαχητικών αεροσκαφών Rafale, του εκσυγχρονισμού των αεροσκαφών F-16 και της ενίσχυσης των ναυτικών δυνατοτήτων, (Belharra). Η ανοδική πορεία αντικατοπτρίζει την προσπάθεια της Ελλάδας να αντισταθμίσει την αντιληπτή κλιμάκωση των υβριδικών απειλών και να αποκαταστήσει την αξιοπιστία της αποτροπής. Μέχρι το 2023-2024, οι αμυντικές δαπάνες παρέμειναν υψηλές, διαμορφωμένες περαιτέρω από τη γεωπολιτική αβεβαιότητα που σχετίζεται με την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία και την ευρύτερη περιφερειακή αναδιάρθρωση των συμμαχιών (SIPRI, 2024).

Ο οικονομικός αντίκτυπος αυτών των εξελίξεων ήταν σημαντικός. Οι αυξήσεις των αμυντικών δαπανών κατά τη διάρκεια των ετών λιτότητας και μετά τη λιτότητα συνέβαλαν σε δημοσιονομικές πιέσεις σε μια εποχή που η Ελλάδα επιδίωκε να σταθεροποιήσει το δημόσιο χρέος της, το οποίο ξεπέρασε το 180% του ΑΕΠ στο αποκορύφωμά του. Η ακαδημαϊκή βιβλιογραφία τονίζει ότι τα υψηλά αμυντικά βάρη έχουν ιστορικά περιορίσει την επενδυτική ικανότητα της Ελλάδας στην κοινωνική πολιτική, τις υποδομές και την καινοτομία. Επιπλέον, η ανάγκη προμήθειας προηγμένων συστημάτων από ξένους προμηθευτές υπογραμμίζει την εξάρτηση της Ελλάδας από τις εξωτερικές αμυντικές βιομηχανίες. Αν και αυτή η εξάρτηση διασφαλίζει την πρόσβαση σε εξοπλισμό υψηλής ποιότητας, περιορίζει επίσης την εγχώρια τεχνολογική ανάπτυξη και συμβάλλει σε επαναλαμβανόμενους κύκλους προμηθειών που συνδέονται με εξωτερικές γεωπολιτικές μετατοπίσεις (Kollias et al., 2017).

Μια πιο ανεπαίσθητη οικονομική συνέπεια αφορά το κόστος ευκαιρίας. Οι πόροι που διατίθενται για την αποτροπή και την αντιμετώπιση κρίσεων μειώνουν τα διαθέσιμα κεφάλαια για

παραγωγικές επενδύσεις, ενδεχομένως επιβραδύνοντας τη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη. Ωστόσο, ορισμένοι μελετητές υποστηρίζουν ότι οι αυξημένες δαπάνες για την ασφάλεια μπορούν επίσης να αποφέρουν έμμεσα οικονομικά οφέλη μέσω της βελτιωμένης εμπιστοσύνης των επενδυτών και της ενισχυμένης περιφερειακής σταθερότητας (Katsikas et al., 2024). Στην περίπτωση της Ελλάδας, οι αμυντικές επενδύσεις πλαισιώνονται όλο και περισσότερο ως μέρος μιας ευρύτερης εθνικής στρατηγικής για την ενίσχυση της κυριαρχίας, την υποστήριξη της ενεργειακής μετάβασης μέσω της προστασίας της ΑΟΖ και τη διατήρηση της θέσης της εντός των πλαισίων της ΕΕ και του NATO (Kyriakidis, 2025).

Συνολικά, η ελληνική περίπτωση καταδεικνύει πώς οι υβριδικές απειλές μπορούν να διαμορφώσουν τις οικονομικές και ασφαλιστικές προτεραιότητες ακόμη και σε δημοσιονομικά περιορισμένα περιβάλλοντα. Η εξέλιξη των αμυντικών δαπανών της Ελλάδας από το 2010 έως το 2024 καταδεικνύει μια σύνθετη δυναμική: η οικονομική λιτότητα μείωσε την ικανότητα δαπανών, η πίεση για υβριδικά αύξησε την αναγκαιότητα δαπανών και οι γεωπολιτικές μετατοπίσεις απαίτησαν συνεχή εκσυγχρονισμό. Αυτό το εμπειρικό προφίλ παρέχει μια σταθερή βάση για τη συγκριτική ανάλυση στις επόμενες ενότητες αυτού του κεφαλαίου.

5.2 Τουρκία

Η Τουρκία κατέχει κεντρική θέση στην πολιτική οικονομία των υβριδικών απειλών στην Ανατολική Μεσόγειο, λειτουργώντας ταυτόχρονα ως πηγή, στόχος και διαχειριστής υβριδικών στρατηγικών. Η γεωγραφική της θέση στη συμβολή της Ευρώπης, της Μέσης Ανατολής και της Μαύρης Θάλασσας, σε συνδυασμό με τις αυξανόμενες στρατιωτικές της δυνατότητες και τις οικονομικές της ευπάθειες, καθιστά την Τουρκία κεντρικό παράγοντα στο περιφερειακό περιβάλλον υβριδικής ασφάλειας. Σε αντίθεση με την Ελλάδα, η οποία αντιδρά κυρίως αμυντικά στις υβριδικές πιέσεις, η Τουρκία υιοθετεί ολοένα και περισσότερο προληπτικά υβριδικά εργαλεία ως μέρος μιας ευρύτερης αναθεωρητικής εξωτερικής πολιτικής που στοχεύει στην ενίσχυση της στρατηγικής αυτονομίας και της περιφερειακής επιρροής (Keyman & Koyuncu, 2005).

Από την οπτική γωνία της πολιτικής οικονομίας, η υβριδική στάση της Τουρκίας συνδέεται στενά με διαρθρωτικούς οικονομικούς περιορισμούς και εσωτερικές πολιτικές επιταγές. Η τουρκική οικονομία έχει αντιμετωπίσει επίμονες προκλήσεις την τελευταία δεκαετία, όπως υψηλό πληθωρισμό, υποτίμηση του νομίσματος, έκθεση σε εξωτερικό χρέος και εξάρτηση από τις

εισαγωγές ενέργειας (Acemoglu & Üçer, 2020). Αυτά τα τρωτά σημεία περιορίζουν την ικανότητα της Άγκυρας να διατηρήσει παρατεταμένες συμβατικές στρατιωτικές εμπλοκές, αυξάνοντας την ελκυστικότητα των υβριδικών τακτικών που αποφέρουν στρατηγικά κέρδη με χαμηλότερο οικονομικό κόστος. Όπως υποστηρίζει ο Batyuk (2017), οι υβριδικές στρατηγικές είναι ιδιαίτερα ελκυστικές για τις μεσαίες δυνάμεις που επιδιώκουν να αντισταθμίσουν την οικονομική αστάθεια με ασύμμετρα εργαλεία.

Η ενέργεια αποτελεί βασική διάσταση της υβριδικής στρατηγικής της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο (Öniş, 2019). Ως χώρα που εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τους εισαγόμενους υδρογονάνθρακες, η Τουρκία έχει ακολουθήσει μια δυναμική ενεργειακή πολιτική που στοχεύει στη μείωση της εξάρτησης, αμφισβητώντας ταυτόχρονα τις υφιστάμενες θαλάσσιες ρυθμίσεις. Η απόρριψη των συμφωνιών Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ) μεταξύ Ελλάδας, Κύπρου, Αιγύπτου και Ισραήλ από την Άγκυρα αντανακλά τόσο γεωπολιτικές φιλοδοξίες όσο και οικονομική αναγκαιότητα (Erşen & Çelikpala, 2019). Αναπτύσσοντας σεισμικά ερευνητικά σκάφη συνοδευόμενα από ναυτικά μέσα σε αμφισβητούμενα ύδατα, η Τουρκία συνδυάζει τη συμβατική αποτροπή με τη νομική ασάφεια και την οικονομική πίεση, ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα υβριδικής δράσης που λειτουργεί κάτω από το όριο της ανοιχτής σύγκρουσης. Αυτές οι ενέργειες δημιουργούν αβεβαιότητα για τους επενδυτές ενέργειας, καθυστερούν περιφερειακά ενεργειακά έργα και επιβάλλουν έμμεσο οικονομικό κόστος σε αντίπαλα κράτη χωρίς να προκαλούν άμεση στρατιωτική κλιμάκωση (Stergiou, 2017).

Η μετανάστευση έχει επίσης αναδειχθεί ως ένα κρίσιμο υβριδικό εργαλείο στην πολιτική οικονομία της Τουρκίας. Φιλοξενώντας εκατομμύρια πρόσφυγες, η Τουρκία κατέχει ρόλο φύλακα μεταξύ της Μέσης Ανατολής και της Ευρώπης. Η εργαλειοποίηση των μεταναστευτικών ροών, είτε με τη χαλάρωση των συνοριακών ελέγχων είτε με την ένδειξη της πιθανής απελευθέρωσης της μεταναστευτικής πίεσης, έχει παράσχει στην Άγκυρα μόχλευση έναντι της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των γειτονικών κρατών (Greenhill, 2010). Από άποψη πολιτικής οικονομίας, αυτή η στρατηγική εξωτερικεύει τις εγχώριες οικονομικές και κοινωνικές πιέσεις, ενώ παράλληλα αποσπά οικονομική βοήθεια και πολιτικές παραχωρήσεις. Η επεισοδιακή χρήση της μεταναστευτικής πίεσης κατά της Ελλάδας καταδεικνύει πώς τα δημογραφικά και ανθρωπιστικά ζητήματα μπορούν να οπλιστούν για να προκαλέσουν δημοσιονομική πίεση, πολιτική πόλωση και διλήμματα ασφαλείας στα κράτη-στόχους (Proedrou, 2021).

Η αναπτυσσόμενη αμυντική βιομηχανία της Τουρκίας αποτελεί ένα άλλο βασικό στοιχείο της υβριδικής πολιτικής οικονομίας της. Σε αντίθεση με την Ελλάδα και την Αίγυπτο, η Τουρκία έχει επενδύσει σημαντικά στην εγχώρια παραγωγή όπλων, ιδίως σε μη επανδρωμένα αεροσκάφη (UAV), ναυτικές πλατφόρμες και συστήματα ηλεκτρονικού πολέμου. Αυτή η στρατηγική εξυπηρετεί πολλαπλές λειτουργίες: μείωση της εξάρτησης από ξένους προμηθευτές, απομόνωση της Τουρκίας από κυρώσεις και δημιουργία νέων πηγών εσόδων από εξαγωγές (Bitzinger, 2021). Η αμυντική εκβιομηχάνιση ενισχύει την ανθεκτικότητα της Τουρκίας έναντι της υβριδικής πίεσης, ενώ ταυτόχρονα της επιτρέπει να προβάλλει επιρροή μέσω εξαγωγών όπλων σε ζώνες συγκρούσεων και κράτη-εταίρους. Από την οπτική γωνία της πολιτικής οικονομίας, αυτό αντικατοπτρίζει μια στρατηγική ανακατανομή πόρων προς τομείς που ενισχύουν τόσο την οικονομική αυτονομία όσο και την αυτονομία ασφαλείας (Öniş & Güven, 2011).

Ωστόσο, η ίδια η Τουρκία δεν είναι άτρωτη στις υβριδικές απειλές. Η οικονομική της έκθεση στις παγκόσμιες χρηματοπιστωτικές αγορές, η εξάρτησή της από τις εισροές ξένων κεφαλαίων και η εύθραυστη νομισματική της αξιοπιστία την καθιστούν ευάλωτη σε οικονομικές πιέσεις και επιθέσεις κατά της φήμης της. Η αστάθεια του νομίσματος και ο πληθωρισμός ενισχύουν τον αντίκτυπο των εξωτερικών σοκ, συμπεριλαμβανομένων των κυρώσεων ή των συντονισμένων εκστρατειών παραπληροφόρησης που στοχεύουν στην εμπιστοσύνη των επενδυτών (Farrell & Newman, 2019). Οι υβριδικές πιέσεις που επηρεάζουν τον τουρισμό, τις εμπορικές οδούς ή τις αλυσίδες εφοδιασμού ενέργειας μπορούν επομένως να προκαλέσουν δυσανάλογες οικονομικές επιπτώσεις. Αυτή η ευπάθεια εξηγεί εν μέρει την έμφαση της Άγκυρας στον αφηγηματικό έλεγχο και την κυριαρχία στην πληροφόρηση, τόσο σε εγχώριο όσο και σε διεθνές επίπεδο (Güven, 2022).

Οι πληροφοριακές επιχειρήσεις και η στρατηγική επικοινωνία αποτελούν κεντρικό πυλώνα της υβριδικής προσέγγισης της Τουρκίας. Τα κρατικά μέσα ενημέρωσης, τα διπλωματικά μηνύματα και οι εκστρατείες κοινωνικών μέσων χρησιμοποιούνται για να διαμορφώσουν τις διαφορές με εθνικιστικούς και νομικιστικούς όρους, ενισχύοντας την εγχώρια νομιμότητα, ενώ αμφισβητούν τις διεθνείς αφηγήσεις (Bilgic, 2015). Αυτές οι πρακτικές θολώνουν τα όρια μεταξύ της εσωτερικής πολιτικής ενοποίησης και της εξωτερικής υβριδικής εμπλοκής. Διαμορφώνοντας την αντίληψη του κοινού, η Τουρκία μειώνει το εγχώριο πολιτικό κόστος των δυναμικών επιλογών εξωτερικής πολιτικής, ακόμη και όταν αυτές οι επιλογές επιδεινώνουν τον οικονομικό κίνδυνο.

Οι τάσεις των αμυντικών δαπανών καταδεικνύουν περαιτέρω την αλληλεπίδραση μεταξύ υβριδικών απειλών και πολιτικής οικονομίας. Ενώ η Τουρκία έχει διατηρήσει σχετικά υψηλές στρατιωτικές δαπάνες, οι δημοσιονομικοί περιορισμοί έχουν ενθαρρύνει μια μετάβαση από τις μεγάλης κλίμακας συμβατικές προμήθειες σε ευέλικτες, τεχνολογικά βασισμένες δυνατότητες κατάλληλες για υβριδικά περιβάλλοντα (Dunne & Tian, 2013). Οι επενδύσεις στην κυβερνοάμυνα, τα drones, τις πληροφορίες και τη θαλάσσια επιτήρηση προσφέρουν οικονομικά αποδοτικά μέσα επιρροής σε σύγκριση με την παραδοσιακή προβολή δύναμης. Αυτή η προσαρμογή ευθυγραμμίζεται με τις ρεαλιστικές προσδοκίες για την εξισορρόπηση των απειλών, ενώ παράλληλα αντανακλά την οικονομική ορθολογικότητα υπό συνθήκες οικονομικής πίεσης.

Σε συγκριτικούς όρους, η Τουρκία διαφέρει σημαντικά από την Ελλάδα και την Αίγυπτο στην προσέγγισή της στις υβριδικές απειλές. Ενώ η Ελλάδα δίνει έμφαση στην αποτροπή μέσω συμμαχιών και θεσμικών πλαισίων, και η Αίγυπτος δίνει προτεραιότητα στη σταθερότητα του καθεστώτος και στον έλεγχο των στρατηγικών σημείων συμφόρησης, η Τουρκία ενσωματώνει υβριδικά εργαλεία σε μια δυναμική, αυτόνομη μεγάλη στρατηγική. Αυτή η στρατηγική επιδιώκει να αναδιαμορφώσει τις περιφερειακές ισορροπίες δυνάμεων αντί να υπερασπίζεται απλώς τις υπάρχουσες ρυθμίσεις. Ωστόσο, αυτή η φιλοδοξία έχει οικονομικό κόστος. Η επίμονη υβριδική εμπλοκή αυξάνει τα αμυντικά βάρη, αποθαρρύνει τις ξένες επενδύσεις και επιδεινώνει τη μακροοικονομική αστάθεια, υπονομεύοντας ενδεχομένως τη μακροπρόθεσμη ανθεκτικότητα (Acemoglu & Üçer, 2020).

Συμπερασματικά, ο ρόλος της Τουρκίας στην πολιτική οικονομία των υβριδικών απειλών στην Ανατολική Μεσόγειο διαμορφώνεται από μια δυναμική αλληλεπίδραση μεταξύ οικονομικής ευπάθειας, στρατηγικής φιλοδοξίας και θεσμικής προσαρμογής. Οι υβριδικές στρατηγικές επιτρέπουν στην Άγκυρα να αντισταθμίσει τους οικονομικούς περιορισμούς επιδιώκοντας παράλληλα γεωπολιτικούς στόχους, αλλά δημιουργούν επίσης αναδραστικές επιδράσεις που επιδεινώνουν τη δημοσιονομική και χρηματοοικονομική έκθεση (Kutlay, 2011). Η Τουρκία, επομένως, αποτελεί παράδειγμα της διττής φύσης των υβριδικών απειλών ως μέσων προβολής ισχύος και πηγών οικονομικού κινδύνου, ενισχύοντας το κεντρικό επιχείρημα αυτής της μελέτης ότι η δυναμική της υβριδικής ασφάλειας δεν μπορεί να κατανοηθεί χωρίς συνεχή προσοχή στις παραμέτρους της πολιτικής οικονομίας.

5.3 Αίγυπτος

Η Αίγυπτος αντιπροσωπεύει μια ξεχωριστή περίπτωση στην πολιτική οικονομία των υβριδικών απειλών στην Ανατολική Μεσόγειο, συνδυάζοντας στοιχεία στρατηγικής ανθεκτικότητας με βαθιές δομικές ευπάθειες. Σε αντίθεση με την Τουρκία, η οποία επιδιώκει μια δυναμική και αναθεωρητική περιφερειακή στρατηγική, η προσέγγιση της Αιγύπτου στις υβριδικές απειλές είναι σε μεγάλο βαθμό αμυντική και καθεστωτικό-κεντρική, δίνοντας προτεραιότητα στην εσωτερική σταθερότητα, την οικονομική επιβίωση και την προστασία των στρατηγικών σημείων συμφόρησης. Από την άποψη της πολιτικής οικονομίας, οι αντιδράσεις της Αιγύπτου στις υβριδικές απειλές διαμορφώνονται από την εξάρτησή της από εξωτερικές ροές εσόδων, το κεντρικό πολιτικό της σύστημα και τον κεντρικό της ρόλο στην περιφερειακή ενεργειακή και θαλάσσια ασφάλεια (Waterbury, 2014).

Ένα καθοριστικό χαρακτηριστικό της στρατηγικής σημασίας της Αιγύπτου είναι ο έλεγχος της Διώρυγας του Σουέζ, ενός από τους πιο κρίσιμους θαλάσσιους εμπορικούς διαδρόμους στον κόσμο. Περίπου το 10-12% του παγκόσμιου εμπορίου διέρχεται από τη διώρυγα, καθιστώντας την ζωτική πηγή ξένου συναλλάγματος και ακρογωνιαίο λίθο της δημοσιονομικής σταθερότητας της Αιγύπτου (Rubin & Eiran, 2019). Αυτή η οικονομική εξάρτηση ενισχύει ταυτόχρονα τη γεωπολιτική μόχλευση της Αιγύπτου και δημιουργεί μια σημαντική υβριδική ευπάθεια. Οι διαταραχές στην κυκλοφορία των καναλιών, είτε μέσω κυβερνοεπιθέσεων, δολιοφθοράς, παραπληροφόρησης που επηρεάζει την εμπιστοσύνη των πλοίων είτε περιφερειακής αστάθειας, θα μπορούσαν να επιβάλουν σοβαρό οικονομικό κόστος χωρίς την ανάγκη συμβατικής στρατιωτικής αντιπαράθεσης. Όπως υποστηρίζουν οι Blackwill και Harris (2016), τα στρατηγικά σημεία συμφόρησης αποτελούν πρωταρχικούς στόχους για υβριδικό καταναγκασμό, επειδή επιτρέπουν στους αντιπάλους να δημιουργούν παγκόσμιες οικονομικές επιπτώσεις μέσω περιορισμένης δράσης.

Η ενεργειακή πολιτική τοποθετεί περαιτέρω την Αίγυπτο στο επίκεντρο της υβριδικής δυναμικής στην Ανατολική Μεσόγειο. Η ανακάλυψη του κοιτάσματος φυσικού αερίου Ζόρ και ο ρόλος της Αιγύπτου ως κόμβου υδροποιημένου φυσικού αερίου (LNG) έχουν αυξήσει τη στρατηγική της σημασία, ιδίως μέσω της συνεργασίας με την Ελλάδα, την Κύπρο και το Ισραήλ σε πλαίσια όπως το Φόρουμ Φυσικού Αερίου της Ανατολικής Μεσογείου (EMGF) (Stergiou, 2017). Αυτές οι ρυθμίσεις ενισχύουν τις οικονομικές προοπτικές της Αιγύπτου, ενώ ταυτόχρονα την τοποθετούν εντός περιφερειακών αντιπαλοτήτων. Από μια υβριδική οπτική γωνία, οι

ενεργειακές υποδομές, συμπεριλαμβανομένων των υπεράκτιων πλατφορμών, των αγωγών και των τερματικών σταθμών LNG, αποτελούν στόχο υψηλής αξίας για στρατηγικές καταναγκασμού που στοχεύουν στην υπονόμηση της εμπιστοσύνης των επενδυτών ή της περιφερειακής συνεργασίας (Smith Stegen, 2011). Κατά συνέπεια, η Αίγυπτος έχει επενδύσει σημαντικά σε δυνατότητες θαλάσσιας ασφάλειας και επιτήρησης για την προστασία των ενεργειακών πόρων, αντανακλώντας την άμεση αλληλεπίδραση μεταξύ οικονομικών συμφερόντων και πολιτικής ασφάλειας.

Η οικονομική δομή της Αιγύπτου επηρεάζει σημαντικά την έκθεσή της σε υβριδικές απειλές. Η χώρα βασίζεται σε μεγάλο βαθμό σε εξωτερικές πηγές εισοδήματος, συμπεριλαμβανομένων των εσόδων από τα κανάλια, του τουρισμού, των εμβασμάτων και της ξένης οικονομικής βοήθειας. Αυτή η εξάρτηση αυξάνει την ευπάθεια σε μη στρατιωτικές πιέσεις που στοχεύουν αυτούς τους τομείς. Ο τουρισμός, ειδικότερα, έχει αποδειχθεί ιδιαίτερα ευαίσθητος στην αστάθεια και τον πόλεμο πληροφοριών. Οι εκστρατείες παραπληροφόρησης, οι επιπτώσεις των περιφερειακών συγκρούσεων ή οι αντιλήψεις ανασφάλειας μπορούν να μειώσουν απότομα τις εισροές τουριστών, προκαλώντας άμεση δημοσιονομική πίεση (Bargués et al., 2022). Οι υβριδικές τακτικές που εκμεταλλεύονται τις αφηγήσεις των μέσων ενημέρωσης ή ενισχύουν τα περιστατικά ασφάλειας έχουν επομένως δυσανάλογο οικονομικό αντίκτυπο στην περίπτωση της Αιγύπτου.

Η μετανάστευση και η περιφερειακή αστάθεια τέμνονται επίσης με το περιβάλλον υβριδικών απειλών της Αιγύπτου, αν και με διαφορετικό τρόπο από ό,τι στην Τουρκία. Ενώ η Αίγυπτος δεν αποτελεί κύριο κόμβο διέλευσης για τη μετανάστευση προς την Ευρώπη, αντιμετωπίζει συνεχείς πιέσεις από την αστάθεια στη Λιβύη, το Σουδάν και την ευρύτερη περιοχή του Σαχέλ (Waterbury, 2014). Αυτές οι πιέσεις επιβάλλουν οικονομικό κόστος και κόστος ασφάλειας, συμπεριλαμβανομένων των εξόδων διαχείρισης των συνόρων και των ανθρωπιστικών υποχρεώσεων. Η υβριδική αποσταθεροποίηση σε γειτονικά κράτη επηρεάζει έμμεσα την Αίγυπτο, πιέζοντας την κρατική ικανότητα και εκτρέποντας τους πόρους μακριά από τις αναπτυξιακές προτεραιότητες (Kamel, 2017). Αυτή η δυναμική υπογραμμίζει πώς οι υβριδικές απειλές μπορούν να εξαπλωθούν σε περιφερειακό επίπεδο, ακόμη και όταν ένα κράτος δεν αποτελεί άμεσο στόχο καταναγκαστικής δράσης.

Τα πρότυπα των αμυντικών δαπανών στην Αίγυπτο αντικατοπτρίζουν μια υβριδική λογική που διαμορφώνεται τόσο από εσωτερικές όσο και από εξωτερικές παραμέτρους. Η Αίγυπτος έχει γίνει ένας από τους μεγαλύτερους εισαγωγείς όπλων παγκοσμίως, επενδύοντας σε μεγάλο βαθμό

σε ναυτικές πλατφόρμες, συστήματα αεράμυνας και τεχνολογίες επιτήρησης (Tian et al., 2023). Από την οπτική γωνία της πολιτικής οικονομίας, αυτές οι δαπάνες εξυπηρετούν πολλαπλές λειτουργίες: αποτροπή περιφερειακών απειλών, προστασία ναυτιλιακών και ενεργειακών περιουσιακών στοιχείων και ενίσχυση της νομιμότητας του καθεστώτος μέσω στρατιωτικού κύρους (Dunne & Tian, 2013). Ωστόσο, οι υψηλές αμυντικές δαπάνες επιβάλλουν επίσης δημοσιονομικό κόστος σε μια οικονομία που ήδη επιβαρύνεται από χρέος και πληθωριστικές πιέσεις. Αυτή η αντιστάθμιση απεικονίζει ένα κεντρικό θέμα αυτής της μελέτης: τα περιβάλλοντα υβριδικών απειλών συχνά αναγκάζουν τα κράτη να δώσουν προτεραιότητα στις δαπάνες ασφαλείας εις βάρος της μακροπρόθεσμης οικονομικής μεταρρύθμισης.

Ο έλεγχος των πληροφοριών και η διαχείριση της αφήγησης αποτελούν ένα άλλο κρίσιμο στοιχείο της υβριδικής στάσης της Αιγύπτου. Το αιγυπτιακό κράτος διατηρεί αυστηρό έλεγχο στα μέσα ενημέρωσης και τους ψηφιακούς χώρους, πλαισιώνοντας αυτήν την προσέγγιση ως απαραίτητη για την αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης, της τρομοκρατίας και των ξένων παρεμβάσεων. Ενώ αυτή η στρατηγική μπορεί να μειώσει την ευπάθεια στον εξωτερικό πόλεμο πληροφοριών, αντικατοπτρίζει επίσης μια ευρύτερη λογική ασφάλειας του καθεστώτος στην οποία οι υβριδικές απειλές συνδέονται στενά με την εγχώρια διαφωνία και την πολιτική σταθερότητα (Bilgic, 2015). Υπό αυτή την έννοια, η Αίγυπτος αντιμετωπίζει τις υβριδικές απειλές όχι μόνο ως εξωτερικές προκλήσεις, αλλά και ως φαινόμενα που θολώνουν τα όρια μεταξύ εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας.

Η κυβερνοασφάλεια έχει αναδειχθεί σε έναν ολοένα και πιο σημαντικό τομέα στο τοπίο των υβριδικών απειλών της Αιγύπτου. Οι κρίσιμες υποδομές, τα χρηματοπιστωτικά συστήματα και οι κυβερνητικές βάσεις δεδομένων αποτελούν ελκυστικούς στόχους για κυβερνοεξαναγκασμό. Παρόλο που οι δημόσιες πληροφορίες σχετικά με τις κυβερνοδυναμίες της Αιγύπτου παραμένουν περιορισμένες, οι περιφερειακές τάσεις υποδηλώνουν αυξανόμενη ευαισθητοποίηση σχετικά με τις ευπάθειες στον κυβερνοχώρο και αυξημένες επενδύσεις στην ψηφιακή ασφάλεια (Lehto, 2022). Οι κυβερνοδιαταραχές που στοχεύουν λιμάνια, συστήματα logistics ή ενεργειακές εγκαταστάσεις θα μπορούσαν να προκαλέσουν σημαντική οικονομική ζημία, ενώ παραμένουν κάτω από το όριο της ένοπλης επίθεσης, καθιστώντας την κυβερνοάμυνα μια οικονομικά αποδοτική προτεραιότητα στο περιορισμένο δημοσιονομικό περιβάλλον της Αιγύπτου (Waterbury, 2014).

Συγκριτικά, η Αίγυπτος διαφέρει τόσο από την Ελλάδα όσο και από την Τουρκία στον τρόπο με τον οποίο οι υβριδικές απειλές τέμνονται με την πολιτική οικονομία. Η έκθεση της Ελλάδας στις υβριδικές απειλές συνδέεται στενά με την πολιτική των συμμαχιών και τους θεσμικούς περιορισμούς, ενώ η Τουρκία ενσωματώνει τα υβριδικά εργαλεία σε μια επεκτατική στρατηγική. Η Αίγυπτος, αντίθετα, δίνει έμφαση στον στρατηγικό συντηρητισμό: τη διατήρηση των υφιστάμενων οικονομικών γραμμών ζωής, την πρόληψη της περιφερειακής διάχυσης και τη διασφάλιση της σταθερότητας του καθεστώτος. Τα υβριδικά της τρωτά σημεία πηγάζουν λιγότερο από αναθεωρητική φιλοδοξία και περισσότερο από διαρθρωτική εξάρτηση από ένα στενό σύνολο πηγών εσόδων (Rubin & Eiran, 2019).

Συμπερασματικά, η εμπειρία της Αιγύπτου υπογραμμίζει τη σημασία της οικονομικής δομής στη διαμόρφωση της δυναμικής των υβριδικών απειλών. Ο έλεγχος στρατηγικών περιουσιακών στοιχείων όπως η Διώρυγα του Σουέζ και η υποδομή LNG παρέχει γεωπολιτική μόχλευση, αλλά δημιουργεί επίσης συγκεντρωμένα τρωτά σημεία. Οι υβριδικές απειλές που στοχεύουν σε πληροφορίες, υποδομές ή περιφερειακή σταθερότητα μπορούν να επιβάλουν σοβαρό οικονομικό κόστος χωρίς άμεση στρατιωτική αντιπαράθεση. Η αντίδραση της Αιγύπτου που χαρακτηρίζεται από υψηλές αμυντικές δαπάνες, προστασία υποδομών και έλεγχο πληροφοριών, αντανακλά μια λογική πολιτικής οικονομίας που στοχεύει στην απομόνωση των βασικών ροών εσόδων και στη διατήρηση της σταθερότητας του καθεστώτος. Αυτή η περίπτωση ενισχύει το ευρύτερο επιχείρημα της μελέτης: στην Ανατολική Μεσόγειο, οι υβριδικές απειλές γίνονται πιο αποτελεσματικά κατανοητές όχι μόνο ως προκλήσεις ασφαλείας, αλλά και ως μηχανισμοί που εκμεταλλεύονται την οικονομική εξάρτηση και τη διαρθρωτική ευπάθεια.

5.4.1 Συγκριτική αποτίμηση αμυντικών δαπανών

Και στις τρεις περιπτώσεις, οι υβριδικές απειλές συνδέονται στενά με αυξημένες αμυντικές και αμυντικές δαπάνες, επιβεβαιώνοντας τη σημασία των ρεαλιστικών προσδοκιών σχετικά με την αντίληψη της απειλής και την εξισορρόπηση της συμπεριφοράς (Waltz, 1979). Ωστόσο, οι συνέπειες αυτών των δαπανών στην πολιτική οικονομία διαφέρουν σημαντικά.

Η Ελλάδα έχει ανταποκριθεί στην επίμονη υβριδική πίεση -ιδίως στους τομείς της μετανάστευσης, των θαλάσσιων διαφορών και των επιχειρήσεων πληροφόρησης- δίνοντας προτεραιότητα στην αποτροπή μέσω συμμαχικών προμηθειών και επιλεκτικού εκσυγχρονισμού.

Παρά τους δημοσιονομικούς περιορισμούς που ακολούθησαν την κρίση δημόσιου χρέους, η Ελλάδα αύξησε τις αμυντικές δαπάνες για να ενισχύσει την αξιοπιστία και την ανθεκτικότητα (Kollias et al., 2017). Αυτό αντικατοπτρίζει μια αμυντική στρατηγική προσαρμογής, στην οποία οι υβριδικές απειλές αναγκάζουν τις κυβερνήσεις να διαθέσουν σπάνιους πόρους για την ασφάλεια, ακόμη και με κόστος την καθυστέρηση των κοινωνικών επενδύσεων.

Η περίπτωση της Τουρκίας καταδεικνύει μια πιο αυτόνομη και βιομηχανοποιημένη αντίδραση. Αντί να βασίζεται κυρίως στις εισαγωγές, η Τουρκία έχει ανακατευθύνει τις αμυντικές δαπάνες προς την εγχώρια παραγωγή, ιδίως σε drones, κυβερνοδυναμίες και ναυτικά περιουσιακά στοιχεία. Από την άποψη της πολιτικής οικονομίας, αυτή η προσέγγιση μετριάζει την έκθεση σε κυρώσεις και τα τρωτά σημεία της αλυσίδας εφοδιασμού, ενώ ταυτόχρονα δημιουργεί έσοδα από εξαγωγές (Bitzinger, 2021). Επομένως, οι υβριδικές απειλές λειτουργούν όχι μόνο ως κινητήρια δύναμη για υψηλότερες στρατιωτικές δαπάνες, αλλά και ως καταλύτης για τη βιομηχανική πολιτική.

Η Αίγυπτος επιδεικνύει ένα τρίτο μοντέλο, που χαρακτηρίζεται από εισαγωγές όπλων μεγάλου όγκου και μεγάλη εξάρτηση από εξωτερική χρηματοδότηση. Οι αμυντικές δαπάνες χρησιμοποιούνται για την προστασία στρατηγικών οικονομικών περιουσιακών στοιχείων, όπως η Διώρυγα του Σουέζ και οι ενεργειακές υποδομές, ενώ παράλληλα ενισχύουν τη νομιμότητα του καθεστώτος (Dunne & Tian, 2013). Ωστόσο, αυτή η προσέγγιση επιδεινώνει τη δημοσιονομική πίεση και την εξάρτηση από το χρέος, αναδεικνύοντας ένα κεντρικό παράδοξο: οι υβριδικές απειλές αναγκάζουν σε αυξημένες επενδύσεις στην ασφάλεια, ενώ ταυτόχρονα αποδυναμώνουν τη μακροπρόθεσμη οικονομική ανθεκτικότητα.

5.4.2 Συγκριτικές τομεακές ευπάθειες

Ένα βασικό εύρημα και στις τρεις περιπτώσεις είναι ότι οι υβριδικές απειλές στοχεύουν δυσανάλογα τομείς με υψηλή οικονομική και πολιτική ευαισθησία. Η ενέργεια, ο τουρισμός, το θαλάσσιο εμπόριο και η διαχείριση της μετανάστευσης αναδεικνύονται ως κύρια σημεία ευπάθειας, υποστηρίζοντας επιχειρήματα στη βιβλιογραφία ότι οι υβριδικές στρατηγικές εκμεταλλεύονται τα οικονομικά σημεία στραγγαλισμού και όχι τις στρατιωτικές αδυναμίες (Blackwill & Harris, 2016).

Στην Ελλάδα, ο τουρισμός και η θαλάσσια κυριαρχία είναι ιδιαίτερα εκτεθειμένες. Οι υβριδικές τακτικές που ενισχύουν τις αντιλήψεις για αστάθεια, όπως οι μεταναστευτικές ροές ή οι

αφηγήσεις των μέσων ενημέρωσης που αμφισβητούν τον έλεγχο των συνόρων μπορούν να δημιουργήσουν άμεσες οικονομικές συνέπειες μειώνοντας τις τουριστικές εισροές και αυξάνοντας τις δημόσιες δαπάνες (Bargués et al., 2022). Ομοίως, η αβεβαιότητα γύρω από τα θαλάσσια σύνορα αποθαρρύνει τις ενεργειακές επενδύσεις, καταδεικνύοντας πώς οι υβριδικές απειλές μπορούν να επιβάλουν έμμεσο κόστος χωρίς άμεση αντιπαράθεση.

Οι ευπάθειες της Τουρκίας επικεντρώνονται στην ενεργειακή εξάρτηση και την οικονομική έκθεση. Παρά την δυναμική υβριδική της στάση, η Τουρκία εξακολουθεί να εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από εισαγόμενους υδρογονάνθρακες και ξένο κεφάλαιο. Αυτό δημιουργεί ευκαιρίες για οικονομικό εξαναγκασμό μέσω πιέσεων στην αγορά, κυρώσεων ή βλάβης της φήμης (Farrell & Newman, 2019). Οι υβριδικές απειλές λειτουργούν επομένως αμφίδρομα: Η Τουρκία αναπτύσσει υβριδικά εργαλεία εξωτερικά, ενώ παραμένει ευάλωτη σε αυτά εσωτερικά.

Η πιο οξεία τομεακή ευπάθεια της Αιγύπτου έγκειται στην εξάρτησή της από εξωτερικές ροές εσόδων, ιδίως από τη Διώρυγα του Σουέζ, τον τουρισμό και τα εμβάσματα. Αυτοί οι τομείς είναι ιδιαίτερα ευαίσθητοι στην περιφερειακή αστάθεια και τον πόλεμο πληροφοριών. Οι υβριδικές απειλές που στοχεύουν στην εμπιστοσύνη στη ναυτιλία ή στις αφηγήσεις για την περιφερειακή ασφάλεια θα μπορούσαν να επιβάλουν σοβαρούς δημοσιονομικούς κραδασμούς χωρίς να απαιτείται στρατιωτική κλιμάκωση (Rubin & Eiran, 2019). Αυτή η συγκέντρωση οικονομικής εξάρτησης αυξάνει την έκθεση της Αιγύπτου σε έμμεσο καταναγκασμό.

5.4.3 Διαφορετικά υβριδικά οικονομικά μοντέλα

Η ανάλυση επιβεβαιώνει ότι τα οικονομικά εργαλεία είναι κεντρικά για τις υβριδικές στρατηγικές στην Ανατολική Μεσόγειο. Αντί να αντικαθιστούν τη στρατιωτική ισχύ, τα οικονομικά εργαλεία την συμπληρώνουν, επιτρέποντας στους παράγοντες να διαμορφώνουν αποτελέσματα κάτω από το όριο του πολέμου. Η ενεργειακή πολιτική είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα. Τα ανταγωνιστικά έργα αγωγών, οι υποδομές LNG και οι διεκδικήσεις ΑΟΖ λειτουργούν ταυτόχρονα ως οικονομικές επενδύσεις και υβριδικοί μηχανισμοί μόχλευσης. Οι προκλήσεις της Τουρκίας στις καθιερωμένες θαλάσσιες ρυθμίσεις στοχεύουν στη διατάραξη της περιφερειακής ενεργειακής συνεργασίας, ενισχύοντας παράλληλα τη δική της διαπραγματευτική θέση (Erşen & Çelikpala, 2019). Αντίθετα, η Ελλάδα και η Αίγυπτος αξιοποιούν πολυμερή ενεργειακά πλαίσια για να θεσμοθετήσουν τη συνεργασία και να μειώσουν την ευπάθεια.

Η μετανάστευση λειτουργεί επίσης ως υβριδικό μέσο, ιδιαίτερα στην περίπτωση της Ελλάδας-Τουρκίας. Η στρατηγική χειραγώγηση των μεταναστευτικών ροών επιβάλλει δημοσιονομικό, κοινωνικό και πολιτικό κόστος στα κράτη υποδοχής, ενώ παράλληλα προσφέρει μόχλευση στις χώρες διέλευσης (Greenhill, 2010). Αυτός ο μηχανισμός καταδεικνύει πώς οι υβριδικές απειλές εκμεταλλεύονται την ανθρωπιστική και οικονομική αλληλεξάρτηση αντί για τη στρατιωτική ασυμμετρία. Οι κυρώσεις και οι οικονομικές πιέσεις καταδεικνύουν περαιτέρω τη λογική της «οπλοποιημένης αλληλεξάρτησης». Τα κράτη που είναι ενσωματωμένα σε παγκόσμια χρηματοοικονομικά δίκτυα, όπως η Τουρκία και η Αίγυπτος, είναι ευάλωτα σε διαταραχές που υπονομεύουν τη σταθερότητα του νομίσιματος, τις επενδύσεις και την πρόσβαση σε πιστώσεις (Farrell & Newman, 2019). Οι υβριδικές απειλές λειτουργούν έτσι μέσω των υφιστάμενων οικονομικών δομών και όχι εναντίον τους.

Οι υβριδικές απειλές δεν είναι μόνο υλικές αλλά και αντιληπτικές. Οι περιπτώσεις καταδεικνύουν ότι οι πληροφοριακές επιχειρήσεις και οι πολιτικές αφηγήσεις διαμορφώνουν σημαντικά τα οικονομικά αποτελέσματα επηρεάζοντας τη δημόσια γνώμη, την εμπιστοσύνη των επενδυτών και τις πολιτικές επιλογές (Bilgic, 2015).

Στην Ελλάδα, ο δημόσιος διάλογος παρουσιάζει τις υβριδικές απειλές κυρίως ως παραβιάσεις της κυριαρχίας, ενισχύοντας την υποστήριξη για τις αμυντικές δαπάνες παρά τους οικονομικούς περιορισμούς. Στην Τουρκία, οι εθνικιστικές αφηγήσεις νομιμοποιούν την δυναμική υβριδική συμπεριφορά, ενώ ελαχιστοποιούν την εγχώρια κριτική για το οικονομικό κόστος. Η αφήγηση της Αιγύπτου δίνει έμφαση στη σταθερότητα και την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, συνδέοντας τις οικονομικές δυσκολίες με την αναγκαιότητα ασφάλειας.

Αυτές οι αφηγήσεις έχουν σημασία επειδή εξαρτούν την πολιτική ανοχή για δημοσιονομικά συμβιβασμούς. Οι κυβερνήσεις που παρουσιάζουν με επιτυχία τις υβριδικές απειλές ως υπαρξιακές είναι σε καλύτερη θέση να δικαιολογήσουν τις ανακατανομές προς την άμυνα και την ασφάλεια, ακόμη και όταν τέτοιες ανακατανομές εντείνουν την οικονομική ευπάθεια (McCoy et al., 2018). Οι υβριδικές απειλές αναδιαμορφώνουν έτσι την πολιτική οικονομία όχι μόνο μέσω της υλικής πίεσης αλλά και μέσω της διαλεκτικής ισχύος.

5.4.4 Περιφερειακές επιπτώσεις

Συγκριτικά, οι τρεις περιπτώσεις αποκαλύπτουν ένα φάσμα υβριδικών στρατηγικών προσαρμογής. Η Ελλάδα αντιπροσωπεύει ένα μοντέλο ανθεκτικότητας που εξαρτάται από

συμμαχίες, η Τουρκία ένα μοντέλο αυτόνομου υβριδικού ακτιβισμού και η Αίγυπτος ένα μοντέλο προστασίας περιουσιακών στοιχείων υπό οικονομικό περιορισμό. Παρά τις διαφορές αυτές, και οι τρεις αντιμετωπίζουν ένα κοινό δίλημμα: οι υβριδικές απειλές ενθαρρύνουν τις βραχυπρόθεσμες δαπάνες ασφαλείας εις βάρος της μακροπρόθεσμης οικονομικής διαφοροποίησης.

Σε περιφερειακό επίπεδο, αυτή η δυναμική κινδυνεύει να ενισχύσει την αστάθεια. Καθώς τα κράτη ανταποκρίνονται στην υβριδική πίεση με στρατιωτικοποίηση και τιτλοποίηση, η οικονομική συνεργασία γίνεται πιο δύσκολο να διατηρηθεί. Οι αυξημένες αμυντικές δαπάνες, τα αμφισβητούμενα ενεργειακά έργα και η πολιτικοποιημένη μετανάστευση υπονομεύουν την εμπιστοσύνη και αυξάνουν την πιθανότητα λανθασμένου υπολογισμού (Kollias et al., 2017). Οι υβριδικές απειλές συμβάλλουν έτσι σε έναν αυτοενισχυόμενο κύκλο στον οποίο η οικονομική ευπάθεια και το άγχος για την ασφάλεια εντείνονται αμοιβαία.

Η ανάλυση υποστηρίζει το βασικό επιχείρημα αυτής της μελέτης: οι υβριδικές απειλές αναδιαμορφώνουν ριζικά την πολιτική οικονομία της ασφάλειας εκμεταλλευόμενες την οικονομική εξάρτηση, τη δημοσιονομική ευθραυστότητα και την τομεακή συγκέντρωση. Αναγκάζουν τα κράτη να κάνουν συμβιβασμούς μεταξύ ασφάλειας και ανάπτυξης, συχνά δίνοντας προτεραιότητα στην άμεση ανθεκτικότητα έναντι των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Από θεωρητικής άποψης, τα ευρήματα επικυρώνουν την ενσωμάτωση των πλαισίων πολιτικής οικονομίας στην ανάλυση υβριδικών απειλών. Οι ρεαλιστικές, οι φιλελεύθερες και οι κονστρουκτιβιστικές απόψεις εξηγούν η καθεμία διαφορετικές πτυχές της κρατικής συμπεριφοράς, αλλά μόνο μια συνδυασμένη προσέγγιση αποτυπώνει τον πλήρη οικονομικό αντίκτυπο των υβριδικών στρατηγικών (Kirshner, 1998).

Στην Ανατολική Μεσόγειο, οι υβριδικές απειλές θα πρέπει επομένως να γίνονται κατανοητές όχι απλώς ως τακτικές προκλήσεις αλλά και ως συστημικές δυνάμεις που μεταβάλλουν την οικονομική διακυβέρνηση, την περιφερειακή συνεργασία και τη μακροπρόθεσμη σταθερότητα. Αυτή η άποψη θέτει τα θεμέλια για το τελικό μέρος, το οποίο θα αξιολογήσει τις πολιτικές επιπτώσεις και θα προτείνει στρατηγικές για την ενίσχυση της οικονομικής ανθεκτικότητας χωρίς να επιδεινώσει τα διλήμματα ασφαλείας.

Κεφάλαιο 6: Συμπεράσματα

Η παρούσα εργασία εξέτασε την πολιτική οικονομία των υβριδικών απειλών στην Ανατολική Μεσόγειο, εστιάζοντας στη διασύνδεση μεταξύ ασφάλειας, οικονομικών δομών και κρατικής συμπεριφοράς. Μέσα από τη συγκριτική ανάλυση τριών περιπτώσεων, της Ελλάδας, της Τουρκίας και της Αιγύπτου, η μελέτη επιδίωξε να απαντήσει σε τέσσερα βασικά ερευνητικά ερωτήματα που αφορούν τις αμυντικές δαπάνες, τις τομεακές ευπάθειες, τη χρήση οικονομικών εργαλείων και τον ρόλο του πολιτικού διαλόγου στο πλαίσιο των υβριδικών απειλών. Στο παρόν κεφάλαιο συνοψίζονται τα βασικά ευρήματα, με τρόπο που να απαντά ρητά στα ερευνητικά ερωτήματα και να αναδεικνύει τις ευρύτερες περιφερειακές τους επιπτώσεις.

Το πρώτο ερευνητικό ερώτημα αφορούσε το πώς οι αυξημένες αμυντικές δαπάνες, ως απάντηση στις υβριδικές απειλές, επηρεάζουν τις οικονομίες των κρατών της Ανατολικής Μεσογείου. Τα ευρήματα δείχνουν ότι οι υβριδικές απειλές λειτουργούν ως καταλύτης για τη διεύρυνση των αμυντικών προϋπολογισμών, ακόμη και σε περιβάλλοντα έντονων δημοσιονομικών περιορισμών. Στην περίπτωση της Ελλάδας, η αύξηση των αμυντικών δαπανών συνδέεται με την ανάγκη αποτροπής και τη διασφάλιση της κυριαρχίας, αλλά συνοδεύεται από σημαντικό δημοσιονομικό κόστος, δεδομένης της κληρονομιάς της οικονομικής κρίσης. Αντίστοιχα, η Τουρκία επενδύει συστηματικά στην άμυνα και την εγχώρια αμυντική βιομηχανία, ενισχύοντας τη στρατηγική της αυτονομία, αλλά επιβαρύνοντας μια ήδη ευάλωτη οικονομία με πληθωριστικές πιέσεις και νομισματική αστάθεια. Η Αίγυπτος, τέλος, αυξάνει τις στρατιωτικές της δαπάνες κυρίως για λόγους εσωτερικής σταθερότητας και προστασίας στρατηγικών υποδομών, συχνά μέσω χρηματοδότησης που επιτείνει το δημόσιο χρέος. Συνολικά, η ανάλυση δείχνει ότι οι αυξημένες αμυντικές δαπάνες ενισχύουν βραχυπρόθεσμα την ασφάλεια, αλλά δημιουργούν μακροπρόθεσμες οικονομικές πιέσεις και περιορίζουν τη δυνατότητα επενδύσεων σε κοινωνικούς και αναπτυξιακούς τομείς.

Το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα διερεύνησε ποιοι τομείς της οικονομίας είναι πιο ευάλωτοι σε στρατηγικές υβριδικών απειλών και γιατί. Η συγκριτική ανάλυση κατέδειξε ότι οι υβριδικές απειλές στοχεύουν κυρίως τομείς με υψηλή στρατηγική και οικονομική αξία, καθώς και τομείς που χαρακτηρίζονται από εξάρτηση ή διασύνδεση με εξωτερικούς παράγοντες. Ο τομέας της ενέργειας αναδεικνύεται ως καίριο σημείο ευπάθειας, ιδίως για την Τουρκία και την Αίγυπτο, λόγω της εξάρτησης από εισαγωγές και της γεωπολιτικής σημασίας των ενεργειακών διαδρόμων.

Ο τουρισμός αποτελεί κρίσιμο και ευάλωτο τομέα για την Ελλάδα, καθώς επηρεάζεται άμεσα από ζητήματα ασφάλειας, παραπληροφόρησης και μεταναστευτικών πιέσεων. Παράλληλα, το θαλάσσιο εμπόριο και οι στρατηγικές υποδομές, όπως λιμάνια και διώρυγες, εμφανίζονται ιδιαίτερα ευάλωτες σε υβριδικές πιέσεις, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη Διώρυγα του Σουέζ. Η ευπάθεια αυτών των τομέων εξηγείται από τη δυνατότητα των υβριδικών απειλών να προκαλούν δυσανάλογο οικονομικό και πολιτικό κόστος χωρίς την ανάγκη άμεσης στρατιωτικής σύγκρουσης.

Το τρίτο ερευνητικό ερώτημα εξέτασε τον τρόπο με τον οποίο κρατικοί και μη κρατικοί φορείς χρησιμοποιούν οικονομικά εργαλεία, όπως η ενέργεια, το εμπόριο, οι επενδύσεις και η μετανάστευση, στο πλαίσιο των υβριδικών απειλών. Τα ευρήματα επιβεβαιώνουν ότι τα οικονομικά εργαλεία αποτελούν κεντρικό στοιχείο των υβριδικών στρατηγικών στην Ανατολική Μεσόγειο. Η ενεργειακή πολιτική χρησιμοποιείται ως μέσο καταναγκασμού και διαπραγμάτευσης, ενώ οι επενδύσεις σε στρατηγικές υποδομές δημιουργούν σχέσεις εξάρτησης που μπορούν να αξιοποιηθούν πολιτικά. Επιπλέον, η εργαλειοποίηση των μεταναστευτικών ροών αναδεικνύεται ως ιδιαίτερα αποτελεσματικό υβριδικό εργαλείο, καθώς επιβαρύνει τις οικονομίες, επηρεάζει την κοινωνική συνοχή και διαμορφώνει πολιτικές πιέσεις στο εσωτερικό των κρατών-στόχων. Οι πρακτικές αυτές καταδεικνύουν ότι οι υβριδικές απειλές δεν περιορίζονται σε στρατιωτικά μέσα, αλλά αξιοποιούν συστηματικά τις οικονομικές δομές και αλληλεξαρτήσεις της περιοχής.

Το τέταρτο ερευνητικό ερώτημα αφορούσε τον ρόλο του πολιτικού διαλόγου και των διπλωματικών αλληλεπιδράσεων στη διαμόρφωση των οικονομικών αντιδράσεων και των δημόσιων αντιλήψεων για τις υβριδικές απειλές. Η ανάλυση έδειξε ότι οι πολιτικές αφηγήσεις και ο δημόσιος λόγος διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην τιτλοποίηση των υβριδικών απειλών και στη νομιμοποίηση αυξημένων αμυντικών και οικονομικών μέτρων. Στην Ελλάδα, ο δημόσιος διάλογος εστιάζει στην ανάγκη διεθνών συμμαχιών και ευρωπαϊκής αλληλεγγύης. Στην Τουρκία, ο πολιτικός λόγος προβάλλει την αυτονομία και την εθνική ισχύ, ενώ στην Αίγυπτο η έμφαση δίνεται στη σταθερότητα και την ασφάλεια του καθεστώτος. Αυτές οι αφηγήσεις επηρεάζουν άμεσα τις οικονομικές επιλογές των κυβερνήσεων και τις δημόσιες αντιλήψεις για το κόστος και την αναγκαιότητα των αμυντικών δαπανών.

Συνολικά, η εργασία καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι υβριδικές απειλές αναδιαμορφώνουν βαθιά την πολιτική οικονομία της Ανατολικής Μεσογείου. Μέσα από την

εκμετάλλευση οικονομικών ευπαθειών και την τιτλοποίηση της ασφάλειας, δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος αυξημένων δαπανών, οικονομικής πίεσης και περιφερειακής αστάθειας. Η κατανόηση αυτών των δυναμικών είναι κρίσιμη για τον σχεδιασμό πολιτικών που θα ενισχύουν όχι μόνο τη στρατιωτική αποτροπή, αλλά και την οικονομική ανθεκτικότητα και τη βιώσιμη περιφερειακή συνεργασία.

Βιβλιογραφία

Art, R. J. (1980). To What Ends Military Power? *International Security*, 4(4), 3–35.

Azad, T. M., Haider, M. W., & Sadiq, M. (2022). Understanding gray zone warfare from multiple perspectives. *World Affairs*, 186(1).

Baldacci, E., Cui, Q., Clements, B. J., & Gupta, S. (2005). Social Spending, Human Capital, and Growth in Developing Countries: Implications for Achieving the Mdns. *IMF Working Papers*, 04(217).

Bargués, P., Bourekba, M., & Colomina, C. (2022). *Hybrid Threats, Vulnerable Order*. CIDOB Report.

Batyuk, V. I. (2017). The US Concept and Practice of Hybrid Warfare. *Strategic Analysis*, 41(5), 464–477.

Benoit, E. (1978). Growth and Defense in Developing Countries. *Economic Development and Cultural Change*, 26(2), 271–280.

Bilgic, A. (2015). Hybrid Hegemonic Masculinity of the EU before and after the Arab Spring: A Gender Analysis of Euro-Mediterranean Security Relations. *Mediterranean Politics*, 20(3), 322–341

Bitzinger, R. A. (1994). The Globalization of the Arms Industry: The Next Proliferation Challenge. *International Security*, 19(2).

Blackwill, R. D., & Harris, J. (2016). *War by other means: Geoeconomics and statecraft*. Google Books.

Brands, H. (2016). Paradoxes of the Gray Zone. *SSRN Electronic Journal*.

- Casero-Ripollés, A., Tuñón, J., & Bouza-García, L. (2023). The European approach to online disinformation: geopolitical and regulatory dissonance. *Humanities and Social Sciences Communications*, *10*(1), 1–10.
- Chivvis, C. (2017). *Understanding Russian “Hybrid Warfare” And What Can Be Done About it*. RAND Corporation.
- Chrysochou, G., & Dalaklis, D. (2018). CHAPTER 5. Offshore Energy Exploration Activities and the Exclusive Economic Zone Regime: A Case Study of the Eastern Mediterranean Basin. *Hal.science*.
- Cilluffo, F. J., & Clark, J. R. (2012). Thinking About Strategic Hybrid Threats—In Theory and in Practice. *PRISM*, *4*(1), 46–63. JSTOR.
- Cohen, R. A., & Shamci, G. P. (2022). The “Proxy Wars” Strategy in Iranian Regional Foreign Policy. *The Journal of the Middle East and Africa*, *13*(4), 1–21.
- Deger, S., & Smith, R. (1983). Military Expenditure and Growth in Less Developed Countries. *Journal of Conflict Resolution*, *27*(2), 335–
- Dimitraki, O., & Kartsaklas, A. (2017). Sovereign debt, deficits and defence spending: the case of Greece. *Defence and Peace Economics*, 1–16.
- Dunne, J. P., & Tian, N. (2013). Military expenditure and economic growth: A survey. *The Economics of Peace and Security Journal*, *8*(1).
- Dunne, J. P., & Tian, N. (2016). Military Expenditure, Economic Growth and Heterogeneity. *Defence and Peace Economics*, *26*(1), 15–31.
- Early, B. R., & Spice, R. (2014). Economic Sanctions, International Institutions, and Sanctions Busters: When Does Institutionalized Cooperation Help Sanctioning Efforts? *Foreign Policy Analysis*, *11*(3), 339–360.
- Erşen, E., & Çelikpala, M. (2019). Turkey and the changing energy geopolitics of Eurasia. *Energy Policy*, *128*, 584–592.

- European Commission. (2020). *Key findings of the 2020 Report on Turkey*. European Commission.
- European Union. (2016). *Joint Framework on countering hybrid threats*. Europa.eu.
- Farrell, H., & Newman, A. L. (2019). Weaponized Interdependence: How Global Economic Networks Shape State Coercion. *International Security*, 44(1), 42–79.
- Gaur, A. (2024). Deterrence in the Age of Hybrid Threats. *Journal of Defence Studies*, 18(2), 128–137.
- Giovannelli, M. (2025, March 3). *EastMed and the Geopolitics of Connectivity: Energy, Diplomacy, and Regional Cooperation in the Eastern Mediterranean*.
- Greenhill, K. M. (2010). *Calhoun: The NPS Institutional Archive DSpace Repository*. Cornell University Press.
- Grigoriadis, I. N. (2014). Energy Discoveries in the Eastern Mediterranean: Conflict or Cooperation? *Middle East Policy*, 21(3), 124–133.
- Güven, A. B. (2022). Towards a New Political Economy of Turkish Capitalism: Three Worlds. *Turkish Studies*, 1–20
- Hartley, K. (2012). *The Economics of Defence Policy*. Routledge.
- Hoffman, F. (2007). *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*. Potomac Institute for Policy Studies.
- Horowitz, M. C., & Pindyck, S. (2022). What is a military innovation and why it matters. *Journal of Strategic Studies*, 46(1), 1–30.

- Horowitz, M., Cushion, S., Dragomir, M., Gutiérrez Manjón, S., & Pantti, M. (2021). A Framework for Assessing the Role of Public Service Media Organizations in Countering Disinformation. *Digital Journalism*, 10(5), 1–23
- Jacobsen, K. (1996). Factors Influencing the Policy Responses of Host Governments to Mass Refugee Influxes. *International Migration Review*, 30(3), 655–678.
- Kamel, A. M. (2017). Economic Interdependence and Stability: The Failure of US Policy in Egypt. *Journal of Balkan & near Eastern Studies/Journal of Balkan and near Eastern Studies*, 20(2), 113–130.
- Katsikas, D., Antonieta, M., & Hoffmann, A. R. (2024). Introduction: A New Era? Permacrisis and the Challenges to Financial Stability, Economic Growth, and Democracy. *United Nations University Series on Regionalism*, 1–16.
- Keohane, R. O., & Nye, J. S. (1978). Power and Interdependence: World Politics in Transition. *Political Science Quarterly*, 93(1).
- Keyman, E. F., & Koyuncu, B. (2005). Globalization, alternative modernities and the political economy of Turkey. *Review of International Political Economy*, 12(1), 105–128.
- Kirshner, J. (1998). Political economy in security studies after the Cold War. *Review of International Political Economy*, 5(1), 64–91.
- Kollias, C., Paleologou, S.-M., & Stergiou, A. (2016). Military expenditure in Greece: Security challenges and economic constraints. *The Economics of Peace and Security Journal*, 11(1).
- Kollias, C., Paleologou, S.-M., Tzeremes, P., & Tzeremes, N. (2017). Defence expenditure and economic growth in Latin American countries: evidence from linear and nonlinear causality tests. *Latin American Economic Review*, 26(1).

- Kollias, C., Paleologou, S.-M., & Zouboulakis, M. (2021). Defence Spending and Sovereign Debt in Greece: A Long-Term Historical Perspective. *Peace Economics, Peace Science and Public Policy*.
- Kutlay, M. (2011, January 15). *Economy as the “Practical Hand” of “New Turkish Foreign Policy”: A Political Economy Explanation*. Ssrn.com; Insight Turkey.
- Kyriakidis, M. (2025). NATO Intelligence and Greek Military Strategy: Past, Present, and Future Developments in European Security. *ISRG Journal of Arts, Humanities and Social Sciences*.
- Lehto, M. (2022). Cyber-Attacks Against Critical Infrastructure. *Computational Methods in Applied Sciences*, 56, 3–42.
- Maliarchuk, T., Danyk, Y., & Briggs, C. (2019). Hybrid Warfare and Cyber Effects in Energy Infrastructure. *Connections*, 18(1/2), 93–110. JSTOR.
- McCoy, J., Rahman, T., & Somer, M. (2018). Polarization and the Global Crisis of Democracy: Common Patterns, Dynamics, and Pernicious Consequences for Democratic Polities. *American Behavioral Scientist*, 62(1), 16–42.
- NATO. (2010). *Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization*.
- Öniş, Z. (2019). Turkey under the challenge of state capitalism: the political economy of the late AKP era. *Southeast European and Black Sea Studies*, 19(2), 201–225.
- Öniş, Z., & Güven, A. B. (2011). Global Crisis, National Responses: The Political Economy of Turkish Exceptionalism. *New Political Economy*, 16(5), 585–608.
- Petrakis, P. (2011). *The Greek Economy and the Crisis*, 333–366.

- Ploumis, M. (2017). Hellenic defence industrial base in the era of economic crisis. *South-Eastern Europe Journal of Economics*, 15(2).
- Proedrou, F. (2021). A geopolitical account of the Eastern Mediterranean conundrum: sovereignty, balance of power and energy security considerations. *Cambridge Review of International Affairs*, 36(5), 1–18.
- Ramamurti, R., & Doh, J. P. (2004). Rethinking foreign infrastructure investment in developing countries. *Journal of World Business*, 39(2), 151–167.
- Rauta, V., & Mumford, A. (2017). Proxy Wars and the Contemporary Security Environment. *The Palgrave Handbook of Security, Risk and Intelligence*, 99–115.
- Renz, B., & Smith, H. (2016). Russia and hybrid warfare. *Contemporary Politics*, 22(3).
- Rubin, A., & Eiran, E. (2019). Regional maritime security in the eastern Mediterranean: expectations and reality. *International Affairs*, 95(5), 979–997.
- Sandler, T., & Hartley, K. (2007). *Handbook of Defense Economics*. Google Books; Elsevier.
- SIPRI. (2024). *Military Expenditure Database*. Sipri.org.
- Smith Stegen, K. (2011). Deconstructing the “energy weapon”: Russia’s threat to Europe as case study. *Energy Policy*, 39(10), 6505–6513
- Stengel, R. (2020). Intelligence in Public Media Information Wars: How We Lost the Global Battle Against Disinformation. *Studies in Intelligence*, 64(1).
- Stergiou, A. (2017). Energy security in the Eastern Mediterranean. *International Journal of Global Energy Issues*, 40(5).

Theodoropoulou, S. (2022). Recovery, resilience and growth regimes under overlapping EU conditionalities: the case of Greece. *Comparative European Politics*, 20(2), 201–219.

Tian, N., Silva, D. L. da, Liang, X., Scarazzato, L., Béraud-Sudreau, L., & Assis, A. (2023, April 1). *Trends in World Military Expenditure, 2022*. SIPRI.

Van der Lugt, L., Dooms, M., & Parola, F. (2013). Strategy making by hybrid organizations: The case of the port authority. *Research in Transportation Business & Management*, 8, 103–113.

Waltz, K. N. (1979). Theory of International Politics. *International Journal*, 35(3).

Waterbury, J. (2014). *The Egypt of Nasser and Sadat: The Political Economy of Two Regimes*. Google Books; Princeton University Press.

Wendt, A. (1999). *Social theory of international politics*. Cambridge University Press.

Yılmaz, C. (2025). Proxy Wars in the Middle East and Türkiye's Strategic Position. *SSRN Electronic Journal*.

